

Влада Републике Србије

Праћење социјалне укључености у Србији

преглед и тренутно стање социјалне укључености у Србији
на основу праћења европских и националних показатеља

Београд, јул 2010.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Републички завод за статистику

САДРЖАЈ

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА	3
УВОДНИК	4
1. КОНЦЕПТ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ НА НИВОУ ЕУ	6
2. ПОКАЗАТЕЉИ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ	8
3. МЕРЕЊЕ И ИЗВЕШТАВАЊЕ О СТАЊУ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ НА НИВОУ ЕУ	10
4. СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА У СРБИЈИ	12
5. МЕРЕЊЕ СТАЊА СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ У СРБИЈИ	13
6. УНАПРЕЂЕЊЕ СИСТЕМА ЗА МЕРЕЊЕ СТАЊА СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ У СРБИЈИ	14
7. ПОДАЦИ О СТАЊУ СОЦИЈАЛНЕ ИСКЉУЧЕНОСТИ И СИРОМАШТВА У СРБИЈИ.....	15
8. ДИМЕНЗИЈЕ СОЦИЈАЛНЕ ИСКЉУЧЕНОСТИ, ЕВРОПСКЕ И НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНЕ	16
8.1. ФИНАНСИЈСКО СИРОМАШТВО	16
8.2. ЗАПОСЛЕНОСТ	26
8.3. ЗДРАВЉЕ	32
8.4. ОБРАЗОВАЊЕ	39
8.5. УСКРАЂЕНОСТ ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИХ ПОТРЕБА	48
8.6. ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА	59
АНЕКС 1 – ЛИСТЕ ПОКАЗАТЕЉА	64
АНЕКС 2 – КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	71

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

ALLSS	Adult Literacy and Life Skills Survey
АПД	Анкета о потрошњи домаћинства
АРС	Анкета о радној снази
АЖС	Анкета о животном стандарду
СРІ	Consumer Price Index/Индекс потрошачких цена
ЕК/ЕС	Европска комисија/European Commission
EPSCO	Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs
ESSPROS	European system of integrated social protection statistics/Подаци о социјалној заштити на административном нивоу
EUROSTAT	European statistics
ЕС/ЕС	Европски савет (European Council)
ЕУ	Европска унија
FAO	Food and Agriculture Organization/Организација за храну и пољопривреду
ИРЛ	Интерно расељена лица
ISCED	The International Standard Classification of Education/Међународна стандардна класификација образовања
ISIC 4	International Standard Industrial Classification – revision 4
МДУ/ЈИМ	Меморандум о друштвеној укључености /Joint Inclusion Memorandum
MICS	Multiple Indicator Cluster Surveys/Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена
МЦР/MDG	Миленијумски циљеви развоја/Millennium Development Goals
OECD	Organization for Economic Development and Cooperation/Организација за економску сарадњу и развој
ОМК	Отворени метод координације/Open Method of Coordination
PISA	Programme for International Student Assessment
PPS	Power Purchasing Standard/Стандард куповне моћи
SILC	Анкета о приходима и условима живота/Statistics on Income and Living Conditions
UNDP	United Nations Development Programme
UNICEF	United Nations Children's Fund
WHO	World Health Organization
МП	Министарство просвете
МРО/ILO	Међународна организација рада/International Labour Organisation
МУП	Министарство унутрашњих послова
НВО	Невладина организација
НЗС	Национална служба за запошљавање
ОСИ	Особе са инвалидитетом
РЗС	Републички завод за статистику
Унеско	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу
ЦСР	Центри за социјални рад

УВОДНИК

Република Србија је потписала Споразум о стабилизацији и придруживању и поднела захтев за пријем у ЕУ, те ће питања социјалног укључивања и смањења сиромаштва у наредном периоду постати обавезна компонента политике интеграције у ЕУ. Влада Републике Србије посвећена је испуњењу захтева које је ЕУ дефинисала на самитима у Лисабону и Копенхагену, и истовремено прати све одлуке које се односе на усвајање новог развојног документа ЕУ: *Европа 2020*.

Србија је, као један од важних задатака у процесу придруживања ЕУ, дефинисала активно учешће у европском процесу социјалне укључености. Овај задатак подразумева развој и усавршавање политика, институционалног оквира и методологије за праћење социјалне укључености појединаца и друштвених група у Србији. Од момента стицања статуса државе кандидата за чланство у ЕУ, Република Србија ће на позив ЕУ израдити Заједнички меморандум о социјалном укључивању (Joint Inclusion Memorandum). Овим документом ће се ажурирати постојеће политике, које се само делимично баве питањима социјалног укључивања, те развити стратешки оквир који ће узети у обзир читав спектар искључености.

Као почетак у успостављању институционалног оквира за развој и спровођење политика социјалног укључивања, Влада Србије је у јулу 2009. године успоставила Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва при Кабинету потпредседника Владе за европске интеграције. Тим је надлежан за јачање капацитета Владе да развија и спроводи политике социјалног укључивања засноване на примерима добре праксе у ЕУ. Такође, Тим пружа подршку потпредседнику Владе за европске интеграције да координира, надзире и извештава о напорима Владе Србије у области социјалног укључивања.

Почетком 2010. године, Влада је образовала Радну групу за социјално укључивање. Ова Радна група окупља представнике/це институција Владе које имају кључне одговорности у дефинисању, спровођењу и праћењу политика социјалне укључености. Поред тога, Радна група за социјално укључивање сарађује и консултује се са организацијама и појединцима/кама који се баве питањима социјалног укључивања изван Владе и на тај начин представља важан форум за унапређење дијалога између владиних и невладиних заинтересованих страна. Задатак Радне групе је да даје предлоге за активно учешће Србије у процесу социјалног укључивања у оквиру европских интеграција, предлаже мере у изради и спровођењу политика социјалног укључивања, као и да припрема текст годишњег извештаја о социјалној укључености у Републици Србији, до израде Заједничког меморандума о социјалном укључивању и текст Заједничког меморандума о социјалном укључивању, након стицања статуса државе кандидата за чланство у ЕУ.

Влада Србије и Републички завод за статистику улажу напоре да се започне са реализацијом Анкете о приходима и условима живота од 2011. године (SILC истраживање) које ће унапредити квалитет података, усклађивање праћења показатеља социјалне укључености са земљама ЕУ и дати основ за израду Заједничког меморандума о социјалном укључивању.

Очекује се да ће до краја 2012. године Република Србија успоставити систем праћења социјалног укључивања, израдити Меморандум о социјалном укључивању, оснажити и развити капацитете државне управе за примену и извештавање о току социјалног укључивања и успоставити одрживу јединицу која ће координирати примену мера и извештавање о напретку социјалног укључивања у Србији. Политике социјалног укључивања треба да постану саставни део редовних активности релевантних институција на свим нивоима. Процеси које је потребно развити засниваће се на знању и примерима добре праксе европских земаља, као и на искуству које је Влада Србије стекла током израде и спровођења националних политика.

Извештај *Праћење социјалне укључености у Србији*, који су припремили Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Републички завод за статистику, представља допринос успостављању система за праћење показатеља и социјалног укључивања и смањења сиромаштва у Републици Србији. Извештај указује на тренутне потенцијале за праћење

показатеља социјалне укључености који су усаглашени на нивоу ЕУ земаља, мапира недостатке у изворима података за мерење показатеља социјалне укључености и сиромаштва у Србији и даје оквир и простор за сагледавање тренутног стања социјалне укључености и сиромаштва у нашој земљи. Методологија праћења социјалне укључености треба да обезбеди упоредивост основних показатеља стања социјалне укључености чланица ЕУ, као и оних које се налазе у процесу приступања ЕУ, али и да обезбеди увид у специфичности проблема социјалне укључености који проистичу из особености транзиционог пута Србије.

Овај документ даје добру основу за праћење и доношење бољих политика социјалног укључивања и смањења сиромаштва, а у циљу даљег унапређења квалитета живота свих грађана и грађанки Србије.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Републички завод за статистику

1. Концепт социјалне укључености на нивоу ЕУ

Социјална (друштвена) искљученост је на нивоу земаља чланица ЕУ, дефинисана као процес у коме су одређени појединци/ке гурнути на маргине друштва и спречени да својим пуним капацитетима учествују у економским, друштвеним и културним токовима. Искљученост може настати услед сиромаштва или недостатка основних знања и могућности за доживотно учење, или је пак резултат дискриминације. Овакве појаве појединца/ку или групе становништва удаљавају од могућности за образовање, запослење и остваривање прихода, као и од укључивања и учешћа у друштвеним мрежама и активностима у заједници. Искључени појединци/ке или групе имају недовољан и неадекватан приступ институцијама, органима власти и процесима доношења одлука.

Неки аутори под термином социјална искљученост подразумевају мултидимензиони процес који представља комбинацију различитих облика искључености: неучествовање у доношењу одлука и политичким процесима; ограничен приступ запослености и материјалним ресурсима; лимитиране могућности појединца или група за интеграцију у свакодневне културне процесе.¹ Другим речима, социјална искљученост је динамичан процес делимичног или потпуног искључивања појединца/ке или група, из било ког од система (друштвеног, економског, политичког, културног) и овакви процеси онемогућавају појединце/ке и/или групе да остваре своја грађанска, политичка или друштвена права.²

Социјална (друштвена) укљученост дефинише се као процес који омогућава да сви појединци/ке и друштвене групе у потпуности учествују у економским, друштвеним и културним токовима, и да могу да достигну одговарајући животни стандард. Процес би требало да омогући и веће учешће грађана/ки у доношењу одлука, посебно оних које утичу на њихово благостање и остваривање људских права.

На Лисабонском самиту Европског савета, који је одржан у марту 2000. године, социјална кохезија је проглашена за један од три кључна стратешка циља ЕУ. Социјална кохезија се дефинише као способност друштва да обезбеди благостање свим својим члановима/цама, ублажи неједнакости и избегне магинализовање појединаца или друштвених група.³ У различитим контекстима термин социјална кохезија може се користити да би се истакле: (1) заједничке норме и вредности; (2) поседовање заједничког идентитета и припадања широј заједници; (3) осећај стабилности; (4) постојање одговорних институција које обезбеђују благостање друштва; (5) једнака дистрибуција права, могућности, богатства и дохотка; или (6) снажно грађанско друштво и активни грађани/ке.⁴ Већ крајем 2000. године у Ници су постављени заједнички циљеви у борби против сиромаштва и социјалне искључености, а 2001. године у белгијском граду Лакену (Laeken) усвојен је скуп показатеља на основу којих се у ЕУ прати стање социјалне укључености (Лакен показатељи).

Постигнут је договор да се примена националних политика за повећање социјалне укључености координира кроз израду *националних планова акције* за повећање нивоа социјалне укључености и да земље чланице редовно извештавају о кретању заједнички дефинисаних показатеља на нивоу ЕУ, као и о кретању специфичних националних показатеља које свака земља чланица развија у оквиру сопственог социо-економског контекста.

Новоусвојена стратегија ЕУ, Европа 2020⁵ означена је као наставак *Лисабонске стратегије*. У овом документу наглашено је да се излаз из финансијске кризе види као улазак у нову одрживу социјално-тржишну економију, у којој ће просперитет бити последица иновација и бољег

¹ Madanipour R (1998), Social Exclusion and Space

² Walker, R. (1995), The dynamics of poverty and social exclusion

³ Council of Europe, Report of the High Level Task Force on Social Cohesion in the 21st century

⁴ Andy Green, John Preston and Jan Germen Janmaat (2006), Education, Equality and Social Cohesion – A Comparative Analysis

⁵ Документ *Европа 2020* усвојио је Европски савет 17. јуна 2010. године

коришћења ресурса, а основни инпут знање. Ови покретачи створиће нов извор одрживог раста и послове који треба да смање незапосленост. Документом се дефинишу следећи приоритети европских друштава до 2020. године⁶:

- развој заснован на знању: развој економије заснован на знању и иновацијама;
- одрживи развој: промоција ефикасније, зеленије и конкурентније економије;
- инклузивни развој: подстицање високе запослености и привреде која доприноси економској, друштвеној и територијалној кохезији.

⁶ Преузето са: http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm

2. Показатељи социјалне укључености

У белгијском граду Лакену је 2001. године дефинисан скуп од 18 статистичких показатеља социјалне искључености као оквир за праћење стања на нивоу земаља ЕУ у четири важне димензије: финансијско сиромаштво, запосленост, здравље и образовање. Предлог показатеља обухватао је 10 примарних и 8 секундарних показатеља. Примарни и секундарни показатељи су хармонизовани на нивоу ЕУ. Чланицама је омогућено да прате и национално специфичне показатеље који су значајни за додатну интерпретацију примарних и секундарних показатеља и који земљама омогућавају да прате неке од специфичних феномена социјалне искључености, који су релевантни за контекст појединих земаља чланица. Национално специфични показатељи нису хармонизовани на нивоу земаља чланица.

Праћење показатеља и стања социјалне искључености довело је до сагледавања феномена „мултидимензионалности“ социјалне искључености и потребе да се, осим поменутих димензија и Лакен показатеља, развијају додатни показатељи који ће омогућити праћење стања у следећим областима: услови становања, поновљено и повремено сиромаштво, приступ јавним и приватним услугама, сиромаштво код запослених, презадуженост, стање зависности од социјалне и породичне помоћи итд.

Други приоритет у циљу унапређења система за праћење односи се на стално усавршавање статистичких инструмената за праћење стања социјалне искључености како би се побољшала тачност и упоредивост података на нивоу земаља чланица ЕУ. У складу са тим, након дефинисања Лакен показатеља, настављен је рад и на даљем усавршавању и доради почетне листе показатеља.

Прву измењену листу показатеља одобрио је Комитет за социјалну заштиту ЕУ у јулу 2003. године. Ревидирана листа састојала се од 21 показатеља (12 примарних и 9 секундарних). Три нова показатеља била су: стопа ризика од сиромаштва према интензивности рада чланова домаћинства, ниска функционална писменост (мерена PISA тестом) и ризик од сиромаштва код запослених. Два показатеља су редефинисана: стопа ризика од сиромаштва према најчешћем статусу на тржишту рада и полу и особе које живе у домаћинствима без запослених чланова (као последица наглашене потребе да се деца дају посебан значај и омогући испитивање сиромаштва и социјалне искључености код деце не само преко једног показатеља ризика сиромаштва, већ да се усвоји дисагрегирање по старости у ситуацијама када таква подела има смисла и статистички је робусна).

У јуну 2006. године Комитет за социјалну заштиту је усвојио извештај о показатељима који ће се користити у отвореном методу координације (ОМК)⁷ у социјалној заштити и социјалном укључивању. Овако дефинисани показатељи покривају област социјалне искључености, област пензија и здравља и тиме предствљају сет показатеља за праћење социјалног укључивања и социјалне заштите. У оквиру показатеља ОКМ у области социјалне заштите и социјалног укључивања предложена су четири сета показатеља: сет крвних показатеља⁸, као и сет показатеља у оквиру сваке од три основне димензије: социјално укључивање⁹, пензије и

⁷ European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of overarching indicators and streamlined social inclusion, pension, and health portfolios*, Brussels, June 2006

⁸ Крвни показатељи требало би да одржавају крвне циљеве, а да би се оснажила веза са Лисабонском стратегијом и стратегијом одрживог развоја, укључени су и структурни показатељи

⁹ Показатељи који се користе за праћење димензије социјалног укључивања полазе од сета Лакен показатеља у њиховом постојећем облику, а суштински је задржан и методолошки оквир који је коришћен при изради показатеља. Договорена листа се састоји од 11 примарних, 3 секундарна и 11 показатеља контекста. Фокус примарне листе је сужен да би садржала само најважније показатеље који описују различите димензије сиромаштва и социјалне искључености. Неколико показатеља је са примарне листе пребачено на секундарну. Истовремено, у крвни сет показатеља се уводе други Лакен показатељи, било зато што се сматрају адекватнијим за праћење опште социјалне кохезије (у ком случају се чувају само као контекстуалне информације) или због тога што се сматрају кључним показатељима за

здравствена заштита. Сет показатеља социјалног укључивања, уз одређене измене и допуне које су учињене до 2009. године покрива првобитно усвојене показатеље социјалног укључивања усвојене 2001. године у Лакену.

На основу новог усаглашеног скупа показатеља чији је циљ праћење Европске стратегије социјалне заштите и социјалног укључивања, Комисији је у септембру 2006. године, поднет први сет усаглашених стратегија за период 2006–2008. године у виду *Националних извештаја о стратегијама социјалне заштите и социјалног укључивања*. У својим националним извештајима земље чланице су први пут известиле према циљевима усвојеним у марту 2006. године¹⁰.

Последња ревизија сета показатеља за мониторинг Европске стратегије социјалне заштите и социјалног укључивања¹¹, која је спроведена 2009. године, резултирала је увођењем додатних показатеља за праћење стања социјалне укључености. Посебан напредак је остварен на пољу немонетарних мера (долази до усвајања показатеља материјалне депривације и становања).

Нови оквир за дефинисање показатеља полази од методолошких принципа који су договорени за сет показатеља из Лакена, али и одступа од овог оквира на два начина: да би боље одражавао деловање и утицај политика, одабир показатеља није ограничен на показатеље исхода; такође, унет је одређен ниво флексибилности и могућност да се на листу показатеља који ће се пратити уврсте и „заједнички договорени национални показатељи” – на основу заједнички договорених дефиниција и претпоставки.

праћење, како социјалне кохезије (и/или њене интеракције са запошљавањем и растом) тако и социјалне искључености и сиромаштва (у овом случају, унете су на обе листе).

¹⁰ У самом документу Европске комисије, *Portfolio of overarching indicators and streamlined social inclusion, pension, and health portfolios*, из јуна 2006, као и каснијим ревизијама, налазе се наведени циљеви за сваки сет индикатора. Код сета кривних показатеља, индикатори не морају бити додељени појединачно циљевима, јер постоје показатељи који илуструју оба кривна циља (1. Унапређење социјалне кохезије, једнакост полова, једнаке могућности за све..., 2. Успостављање ефективније интеракције између Лисабонских циљева који се односе на економски раст, отварање нових радних места и повећање социјалне кохезије са циљевима Стратегије одрживог развоја ЕУ)

¹¹ European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of indicators for the monitoring of the European Strategy for the monitoring of the European Strategy for Social Protection and Social Inclusion – 2009 update*, Brussels, September 2009, линк за документ: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en>

3. Мерење и извештавање о стању социјалне укључености у ЕУ

На нивоу ЕУ, подаци о условима живота и социјалној заштити прикупљају се из неколико основних извора:

- Анкета о потрошњи домаћинства (АПД);
- Анкета о радној снази (АРС);
- Анкета о приходима и условима живота (SILC);
- Подаци о социјалној заштити на административном нивоу (ESSPROS).

За израчунавање показатеља социјалне искључености, користи се методологија Еуростат-а, која се ослања на концепт објективног релативног сиромаштва. Сматра се да је концепт мерења објективан зато што се ослања на актуелне приходе који представљају меру класификовања чланова домаћинства на сиромашне и оне који то нису. Такође, концепт је релативан зато што се праг ризика сиромаштва утврђује на основу дистрибуције и варијације прихода у земљи, односно зависи од општег нивоа социјалног и економског развоја, што знатно варира од земље до земље. Предност мерења концепта релативног сиромаштва у односу на апсолутни је што не захтева дефинисање минималног прихватљивог животног стандарда.

Аналізу показатеља на нивоу ЕУ спроводи Европска комисија, разматра је Подгрупа за израду показатеља Комитета за социјалну заштиту, а ставља се на располагање земљама чланицама пре припреме Националних извештаја о социјалној заштити и социјалном укључивању. У годинама пуног извештавања, Комисија уопштено разматра све показатеље (заједнички извештаји за 2007. и 2009. годину), а додатне и специфичне анализе спровode се у оквиру тематских година.¹²

Новина у извештавању је класификација показатеља и информација у оквиру предложених димензија на:

- заједнички договорене ЕУ показатеље који омогућавају компаративну процену напретка које су чланице оствариле ка испуњењу заједничких циљева;
- заједнички договорене националне показатеље, засноване на заједнички договореним дефиницијама и претпоставкама, који пружају основне информације за процену напретка земаља чланица у односу на поједине циљеве, али ипак *не омогућавају директна поређења међу земљама* те њихово тумачење треба вршити у комбинацији са релевантним полазним информацијама битним за сваку земљу чланицу (прецизном дефиницијом, претпоставкама, репрезентативношћу);
- контекстуалне информације: сваки сет показатеља процењује се у светлу кључних информација о контексту, са освртом на раније стање, и процену будућих трендова. Списак контекстуалних информација је индикативан и оставља простора за додатне информације које би биле најважније за осликавање и боље разумевање контекста поједине земље.

Ово заправо значи да у оквиру сваке димензије постоји група примарних и секундарних показатеља, и да у оквиру сваке од њих појединачан показатељ може бити дефинисан као ЕУ или национални, у зависности од тога да ли су могућа директна поређења између земаља.

¹² У 2005. години модул о међугенерациском преносу сиромаштва, у 2006. години модул о социјалној партиципацији, 2007. године о условима становања и у 2008. години модул о финансијској искључености и презадужености, 2009. године модул о материјалној депривацији, у 2010. години модул о дељењу ресурса унутар домаћинства. Шире на:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/living_conditions_and_social_protection/legal_bases/income_social_inclusion_living_conditions_sub

Најновијом ревизијом Комитет за социјалну заштиту остварио је значајан напредак на пољу праћења немонетарних мера. Предложено је да се прате и два показатеља материјалне депривације, као и два показатеља и две контекстуалне информације у домену становања (трошкови становања, пренасељеност домаћинства и низак квалитет становања). Ипак, да би се дошло до усвајања *примарних показатеља* у области становања, потребно је даље унапређење квалитета података.

Ревизијом показатеља, највећа новина је извршена увођењем стуба пензија, а унапређено је и праћење здравственог стања становништва.

4. Социјално укључивање и смањење сиромаштва у Србији

Важан задатак Србије у процесу придруживања ЕУ јесте учешће у процесу социјалног укључивања. Да би ово било могуће, потребан је даљи развој и усавршавање институционалног оквира и методологије за праћење стања социјалне укључености.

Један од првих корака ка успостављању концепта и система за праћење социјалне укључености у Србији била је израда извештаја: *Праћење друштвене укључености у Србији*¹³, који даје приказ европског стратешког и законодавног оквира. Најважнији циљ извештаја јесте да идентификује кључне димензије социјалне искључености становништва, уочи и предложи скупове показатеља на основу којих се може пратити ниво укључености појединих група у релевантним аспектима, као и да укаже на постојеће изворе информација о датим показатељима или препоручи њихово увођење у редовна статистичка прикупљања података или одговарајућа истраживања. На основу квалитативне анализе података, који су добијени од најугроженијих категорија становништва, и на основу широког консултативног процеса са експертском заједницом, дефинисан је предлог националних показатеља социјалне искључености.

Поред додатних показатеља које је важно пратити на националном нивоу у оквиру димензија *финансијско сиромаштво, запосленост, образовање и здравље*, предлог обухвата и две нове димензије социјалне искључености које би било важно пратити у наредном периоду: *социјалну партиципацију и ускраћеност егзистенцијалних потреба*. Овај извештај представља оквир за даље дефинисање начина праћења и оквира будућих политика које могу допринети повећању друштвене кохезије у складу са стандардима ЕУ.¹⁴

Као почетак у успостављању институционалног оквира за развој и спровођење политика социјалног укључивања, Влада Србије је у јулу 2009. године успоставила Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва при Кабинету потпредседника Владе за европске интеграције. Тим је надлежан за јачање капацитета Владе да развија и спроводи политике социјалног укључивања заснованих на примерима добре праксе у ЕУ. Такође, Тим пружа подршку потпредседнику Владе за европске интеграције да координира, надзире и извештава о напорима Владе Србије у области социјалног укључивања.

Такође, почетком 2010. године Влада је образовала Радну групу за социјално укључивање. Ова Радна група окупља представнике институција Владе које имају кључне одговорности у дефинисању, спровођењу и праћењу политика социјалне укључености. Поред тога, Радна група за социјално укључивање сарађује и консултује се организацијама и појединцима/кама који се баве питањима социјалног укључивања изван Владе и на тај начин представља важан форум за унапређење дијалога између владиних и невладиних заинтересованих страна. Задатак Радне групе је да даје предлоге за активно учешће Србије у процесу социјалног укључивања у оквиру европских интеграција, предлаже мере у процесу израде и спровођења политика социјалног укључивања, као и да припрема текст годишњег извештаја о социјалној укључености у Републици Србији, до израде Заједничког меморандума о социјалном укључивању и текст Заједничког меморандума о социјалном укључивању, након стицања статуса државе кандидата за чланство у Европској унији.

¹³ У изради извештаја учествовали су Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, испред Кабинета потпредседника Владе за европске интеграције, затим SECONS, CESID и Републички завод за социјалну заштиту

¹⁴ Извештај се може преузети на сајту: www.inkluzija.gov.rs

5. Мерење стања социјалне укључености у Србији

Увођење систематског праћења даће основ за израду Заједничког меморандума о социјалном укључивању (*Joint Memorandum on Social Inclusion – ЈИМ*). Улога овог документа је: припрема земаља кандидата за њихово пуно учешће у Отвореном методу координације за социјалну заштиту и социјалну инклузију, након њиховог приступања ЕУ; именоване главних изазова који се односе на борбу против сиромаштва и социјалне искључености; приказ главних стратешких мера које се предузимају како би се заједнички циљеви ЕУ превели у националне политике; идентификовање кључних стратешких проблема за праћење и процену стања.

Методологија праћења треба истовремено да обезбеди упоредивост основних показатеља стања укључености у Србији са стањем у земљама чланица ЕУ и земљама које су у процесу приступања ЕУ. Такође, методологија праћења треба да обезбеди увид у специфичности проблема социјалне укључености у Србији. Стандардизација начина мерења социјалне укључености и сиромаштва у Србији омогућиће статистичку стандардизацију, као и приближавање и хармонизацију различитих стратешких докумената који уређују ову област европским оквирима.

Као основни извори података за израчунавање показатеља социјалне укључености у Србији тренутно се користе Анкета о потрошњи домаћинства (АПД) и Анкета о радној снази (АРС). Користе се и подаци из виталне статистике и статистике образовања које прикупљају Републички завод за статистику и Министарство просвете, као и подаци статистике здравства које прикупља Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“. Анкета о потрошњи домаћинства се од 2003. године спроводи по међународним стандардима и препорукама Еуростат-а, МОР-а и УН, чиме се обезбеђује међународна упоредивост података. Овом анкетом прикупљају се подаци о приходима, расходима и потрошњи домаћинства, односно подаци о основним елементима личне потрошње, као и важнији показатељи животног стандарда (услови становања, снабдевеност трајним добрима и сл.). Анкета о потрошњи домаћинства пружа податке о приходима, али се примарно користи за обезбеђивање одговарајућег контекста за добијање расхода. При израчунавању показатеља социјалне укључености добијених на основу АПД-а, методологија и дефиниције Еуростат-а су прилагођене националном извору података. Прорачун је заснован на укупном приходу домаћинства, који укључује и приход у природи. Посебно је важно истаћи да је постигнута редовност у праћењу и задовољавајући квалитет података, имајући у виду специфичности Србије и тешкоће у мерењу прихода домаћинства (како због сиве економије тако и због новца који из иностранства стиже у земљу без евидентирања у званичним токовима).

Србија, као земља која није чланица ЕУ, није у обавези да редовно спроводи SILC истраживање (Анкета о приходима и условима живота). Систем прикупљања података о социјалној заштити на административном нивоу у Србији није усаглашен са стандардима ЕУ.

Постојећи извори података не омогућавају израчунавање показатеља у којима је потребно пратити иста домаћинства у дужем временском периоду (нпр. стопу сталног ризика од сиромаштва). Такође, за одређене показатеље може се доћи до податка на нивоу целе популације, а детаљнија дисагрегација података није могућа. За доношење тачних и квалитетних закључака о стању и промени стања угрожених група, потребно је у довољно дугом периоду пратити промене у друштву. Статистика у Србији још увек не може да пружи детаљну класификацију домаћинства по различитим критеријумима. Проблем се јавља код укрштања неколико критеријума поделе (нпр. детаљна старосна подела, полна подела, приказ према типовима домаћинства, регионима/општинама, образовним нивоима, етничкој припадности, типу насеља, статусу интерно расељених лица/присилних миграната, особа са инвалидитетом...). Такође, у оквиру димензије друштвена партиципација уочен је недостатак званичних статистичких података и до информација о стању у тој области долази се на основу појединачних истраживачких покушаја.

6. Унапређење система за мерење стања социјалне укључености у Србији

Праћење социјалне искључености и усклађивање система за мерење са стандардима ЕУ један је од услова за придруживање ЕУ. Влада Србије и Републички завод за статистику улажу напоре да се започне са реализацијом Анкета о приходима и условима живота (SILC истраживање) од 2011. године које ће омогућити унапређење система прикупљања података и анализе положаја различитих друштвено искључених група и појединаца/ки, усклађивање праћења показатеља социјалне укључености са земљама ЕУ. Такође, SILC ће дати основу за израду Заједничког меморандума о социјалном укључивању и унапређење мера и политика намењених побољшању положаја искључених и сиромашних категорија становништва.

Анализа података добијених кроз SILC истраживање омогућиће праћење комплекса искључености, тј. вишеструког детерминизма и дужине трајања социјалне искључености. Ово је посебно важно како би се на што адекватнији начин, кроз мере и политике које се креирају, одговорило адекватно на различите аспекте социјалне искључености, као и на решавање ових проблема код специфичних угрожених група. SILC истраживање омогућава праћење исте популације током дужег периода, што ће омогућити праћење промене стања одређених група и појединаца.

У систем праћења социјалне искључености неопходно је укључити различите аспекте разврставања, јер су форме и интензитет искључености врло неуједначено дистрибуирани по различитим социјалним категоријама. На овај начин ће се мере и политике лакше дефинисати према особеностима рањивих група. Извештај *Мерење друштвене искључености у Србији* даје предлог неких критеријума разврставања података: пол, старост, образовање, запосленост, етничка припадност, статус присилног мигранта, статус особа са инвалидитетом, тип насеља, регион Србије, приходи, образовање мајке, запосленост мајке, величина домаћинства, број деце у домаћинству и физичка изолованост (служење затворске казне, служење војног рока, болничко лечење).

SILC истраживање прикупља податке о приходима оствареним у претходној календарској години, па је могуће пратити економску активност лица током свих дванаест месеци. Такође, SILC истраживање омогућава прецизност мерења сиромаштва и поузданост закључивања, посебно када су у питању временске серије и континуирано прати дешавања на свим јединицама узорка током целе године.

Како би се унапредио систем праћења и мерења свих димензија социјалне искључености, неопходно је и систем за прикупљање података о социјалној заштити на административном нивоу (ЕССПРОС) усагласити са стандардима ЕУ. Први корак ка усаглашавању система је компаративна анализа која треба да да основне информације о тренутном степену усаглашености/неусаглашености нашег административног система са стандардима ЕУ, као и додатно изграђивање капацитета и институционалних решења за успостављање ЕССПРОС система.

Такође, важно је имати јасне смернице за реализацију додатних, посебно квалитативних истраживања, како би се стекла што јаснија слика о специфичним показатељима социјалне искључености, као и додатно дефинисање система за праћење национално специфичних показатеља.

Унапређење система за прикупљање података виталне статистике, као и унапређење координације различитих институција система такође је један од предуслова за успостављање функционалног система праћења стања у земљи, али и за усклађивање система праћења са земљама чланицама ЕУ.

7. Подаци о стању социјалне искључености и сиромаштва у Србији

Подаци о стању социјалне искључености и сиромаштва представљају систематски и објективни приказ тренутног стања у Србији и основ су за: успостављање система за праћење и процену; усаглашавање стратешких оквира и приоритета у релевантним областима; креирање будућих мера за смањење социјалне искључености и сиромаштва у земљи. Подаци су и основ за израду националног извештаја о стању социјалне искључености и сиромаштва у Србији, у оквиру припрема за израду Заједничког меморандума о социјалном укључивању.

Као основ за анализу тренутног стања о социјалној искључености и сиромаштву у Србији коришћени су Лакен показатељи који рефлектују стање у четири основне димензије: *финансијско сиромаштво, запосленост, образовање и здравство*. Такође, коришћене су препоруке из извештаја *Праћење друштвене укључености у Србији*, о потреби увођења додатних показатеља у ове четири димензије, као и показатеља у оквиру две нове димензије које је важно пратити на националном нивоу: *ускраћеност егзистенцијалних потреба и партиципација грађана*.

У складу са ревизијом система за праћење стања социјалне искључености, која је од Европске комисије предложена 2009. године, овај извештај садржи и детаљну листу најновијих показатеља усвојених на нивоу ЕУ.

Као основни извори података коришћени су званични подаци Републичког завода за статистику (Анкета о радној снази и Анкета о потрошњи домаћинства), подаци виталне статистике, као и подаци референтних институција за прикупљање података у области здравства и образовања.¹⁵

¹⁵ Комплетан списак извора података дат је на крају документа.

8. Димензије социјалне искључености (ЕУ и национално специфичне)¹⁶

8.1. Финансијско сиромаштво

У наставку су дате вредности европских и национално специфичних показатеља финансијског сиромаштва дефинисаних у публикацији *Праћење друштвене укључености и Србији*. При израчунавању показатеља који постоје на нивоу ЕУ, методологија и дефиниције Еуростат-а прилагођене су националном извору података (АПД). **Укупан приход** је дефинисан као укупан нето приход, који прима домаћинство и сви чланови домаћинства – обухвата приходе чланова/ица домаћинства од самосталног рада, приходе од самосталног рада, приходе од власништва, пензије (старосне и породичне), социјалне трансфере и остале трансфере које домаћинство прима од особа које нису чланови/це домаћинства, као и приход у природи. Приход у природи укључен је у укупан приход како због специфичности Србије у којој он у појединим домаћинствима може имати значајан удео у укупном приходу, тако и због тенденција које постоје на нивоу ЕУ. Тачније, мерење сиромаштва у ЕУ базирано је на укупном расположивом доходу. Детаљан опис компоненти које га чине налази се у документу Европске комисије¹⁷, у ком се наводи да се од 2007. године приход у природи обавезно израчунава, али се не укључује у обрачун расположивог дохода. Финалном одлуком Подгрупе за индикаторе биће омогућено њихово укључивање у обрачун укупног расположивог дохода¹⁸ у земљама ЕУ. Из овог разлога, вредности показатеља које се дају у наставку нису у потпуности упоредиви са ЕУ.

У укупан приход није укључена импутирана рента власника/це стана/куће. **Еквивалентни приход** (приход по потрошачкој јединици) се израчунава тако што се укупан приход домаћинства подели са еквивалентном величином домаћинства (бројем потрошачких јединица). За утврђивање еквивалентне величине домаћинства примењена је модификована скала OECD-а. Применом овог поступка омогућава се међусобно поређење домаћинстава различитих по величини и саставу. До података о приходу долази се преко Анкете о потрошњи домаћинства (АПД), коју РЗС спроводи квартално. Недостатак АПД-а је у недовољној разноврсности података о доходу, те неки од извора дохода могу случајно остати необухваћени (укупно се прати 25 основних извора дохода). Недостају подаци за стопу сталног ризика од сиромаштва због недостатка панел-података, као и стопа ризика сиромаштва према интензивности рада чланова домаћинства, ризик сиромаштва запослених (пуно/скраћено радно време) и стопа ризика од сиромаштва фиксирана у једном моменту.

Ипак, како би се стекла свеобухватна слика о сиромаштву у Србији, потребно је да се оно прати и приказује по различитим дефиницијама и методологијама. Зато је за Србију важно да прати и стање апсолутног сиромаштва (мереног потрошњом). Иако је у периоду 2003–2007. године апсолутно сиромаштво у Србији преполовљено и тиме испуњен циљ Стратегије за смањење сиромаштва, у 2008. години тренд пада апсолутног сиромаштва је заустављен, а финансијска криза утицала на поновно повећање броја сиромашних у земљи.

¹⁶ Листа европских показатеља социјалне искључености, која је изложена у наставку, прати листу показатеља усвојених након ревизије извршене 2003. године, док су национално специфични показатељи наведени према показатељима усвојеним и дефинисаним у студији: *Праћење друштвене укључености у Србији*, објављеној 2009. године (Влада РС Тим потпредседника Владе за имплементацију ССС), уз допуне и измене које су јасно наведене у ситуацијама када за дефинисани показатељ нису постојали подаци потребни за израду показатеља

¹⁷ „Description of target variables: Cross-sectional and Longitudinal 2010 operation (Version February 2010)“, који се може преузети са линка:

http://circa.europa.eu/Public/irc/dsis/eusilc/library?l=/guidelines_questionnaire/operation_guidelines_1&vm=detail&sb=Title

¹⁸ Статус компоненте која се прати и израчунава, али не улази у обрачун расположивог дохода има и новчани доходак. Укључује услуге и добра која се добијају на основу запослења од стране послодавца, по цени нижој од тржишне или бесплатно. Ова компонента се из АПД не може добити, али ће се увођењем SILC -а омогућити њено израчунавање као и у другим земљама ЕУ.

1. ФИНАНСИЈСКО СИРОМАШТВО		
ЕУ ПОКАЗАТЕЉИ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
■ Примарни показатељи		
1. Стопа ризика сиромаштва по полу и старости	Учешће лица чији је доходак по потрошачкој јединици мањи од 60% медијане националног дохотка по потрошачкој јединици. Доходак по потрошачкој јединици добија се дељењем дохотка домаћинства са модификованом скалом ОЕСД-а (први одрасли добија пондер 1, осталим одраслим старости преко 14 година 0,5 и 0,3 сваком детету старости испод 14 година). Тако свака особа у једном домаћинству располаже истим дохотком независно од тога да ли је дете или одрасла особа. Показатељ се прати разврстан по полу и старости (0–15; 16–24; 25–49; 50–64; 65 ⁺) ¹⁹	АПД
1а. Стопа ризика сиромаштва према типу домаћинства	Стопа ризика од сиромаштва према различитим типовима домаћинстава у зависности од величине домаћинства, старости, броја одраслих чланова домаћинства и броја издржаване деце. ²⁰ Показатељ се прати за: <ul style="list-style-type: none"> ○ једночлана домаћинства, према старости (испод 30 година, 30–64 и 65⁺) и полу; ○ двоје одраслих, без зависне деце (обоје испод 65 година, бар један одрастао стар 65⁺); ○ остала домаћинства без издржаване деце; ○ двоје одраслих са једним, двоје, троје или више од троје издржаване деце; ○ домаћинство са једним родитељем, са једним или више издржаване деце; ○ остала домаћинства са зависном децом. 	АПД
1б. Стопа ризика сиромаштва према интензивности рада чланова домаћинства	Интензитет рада домаћинства се односи на број месеци колико су сви чланови домаћинства који су радно активни радили током референтне године, а изражава се као удео укупног броја месеци колико се хипотетички могло радити у домаћинству.	-
1в. Стопа ризика сиромаштва према најчешћем статусу на тржишту рада и полу	Рачуна се према претежном статусу у економској активности чланова домаћинства старих 16 и више година. На основу претежне економске активности у претходној години (статус у економској активности који је трајао шест и више месеци) особе се класификују као економски активне (запослени или samozапослени или незапослени) и економски неактивне особе (пензионери и остали неактивни).	АПД
1г. Стопа ризика сиромаштва према	Рачуна се у односу на основ коришћења стана у којем домаћинство живи. Разликујемо домаћинства која живе у стану где је један од чланова домаћинства власник стана или живе	АПД

¹⁹ У складу са изменама које су извршене 2010. године, тј, прилагођавања алгоритама за израчунавање показатеља социјалне искључености у складу са ОМК, а које се прецизирају у документу Европске комисије: “*Algorithms to compute Social Inclusion Indicators based on EU-SILC and adopted under the Open Method of Coordination (OMC)*”, Working Group meeting “*Statistics on Living Conditions*” 10-12 May 2010, Eurostat-Luxembourg, дошло је до промене разврставања код одређених показатеља. Старосне групе су измењене (0–17; 18–64; 65⁺), типови домаћинстава која се прате, а код статуса на тржишту рада не препознају се samozапослени као одвојена категорија, већ се сврставају у запослене.

²⁰ Зависна деца укључују лица испод 16 година старости и особе старости 16–24 године које живе у домаћинству са родитељима или бар једним родитељем, а економски су неактивна.

типу власништва	бесплатно и домаћинства која плаћају закупнину (ренту) за стамбени простор.	
2. Праг ризика сиромаштва	Израчунава се као 60% медијане еквивалентног расположивог дохотка свих домаћинстава у оквиру популације. То је илустративна вредност линије сиромаштва изнад дефинисане. Изражава се у PPS, еврима и националној валути. Потребно пратити за целу популацију, за једночлано домаћинство, домаћинство са два одрасла члана и двоје деце.	АПД
3. Неједнакост дистрибуције прихода, квинтилни однос С80/С20	Квинтилни однос С80/С20 упоређује укупан еквивалентни приход горњег и доњег квинтила. Горњи квинтил представља 20% популације која располаже највишим еквивалентним приходом, а доњи квинтил 20% популације са најнижим еквивалентним приходом. Мери само промене у горњем и доњем квинтилу еквивалентног прихода.	АПД
4. Стопа сталног ризика од сиромаштва	Процент особа које су биле изложене ризику сиромаштва у најмање две од три претходне године (услов: постојање панел-података) Разврстано по полу и укупно за популацију.	-
5. Релативни јаз ризика од сиромаштва	Разлика између медијане дохотка по потрошачкој јединици и линије сиромаштва, изражена као проценат прага ризика од сиромаштва. Разврстано по полу и укупно за популацију.	АПД
▪ Секундарни показатељи		
6. Дисперзија око прага ризика од сиромаштва	Учешће лица чији је доходак по потрошачкој јединици мањи од 40%, 50% и 70% медијане националног дохотка по потрошачкој јединици Овако дефинисан показатељ испитује осетљивост ризика од сиромаштва, односно распршеност око прага ризика од сиромаштва.	АПД
7. Стопа ризика од сиромаштва фиксирана у једном моменту	Учешће лица чији је доходак по потрошачкој јединици у текућој години (т) мањи од линије сиромаштва која је важила три године раније (т – 3) (прилагођена за раст цена у претходне три године).	-
8. Стопа ризика од сиромаштва пре социјалних трансфера	Израчунава се тако што се од укупног расположивог прихода домаћинства одузму социјални трансфери. Користи у комбинацији са стандардном стопом ризика од сиромаштва у циљу мерења утицаја социјалних трансфера. У зависности од тога да ли се пензије сматрају социјалним трансфером или не, примењују се две дефиниције расположивог прихода домаћинства пре социјалних трансфера. Социјални трансфери обухватају: социјалну помоћ (материјално обезбеђење, једнократну новчану помоћ), додатке и друга примања на основу социјалне заштите; примања на име материјалног обезбеђења незапослених и привремено незапослених лица; примања на име алиментације, издржавања; примања на основу здравственог осигурања; примања и додаци на основу инвалидског осигурања; дечији додатак; стипендије ђака и студената, као и накнаде за ученике школа за квалификоване раднике.	АПД
9. Неједнакост дистрибуције прихода – Gini коефицијент	Мера неједнакости прихода која узима у обзир целу дистрибуцију прихода. Вредности су у интервалу између 0 (када би свака особа располагала једнаким приходом – савршена једнакост) и 1 (када би укупним приходом располагала само једна особа – потпуна неједнакост), те са растом вредности коефицијента неједнакост	АПД

	расподеле прихода постаје све већа.	
10. Стопа сталног ризика од сиромаштва (50% медијане)	Учешће лица чији је доходак по потрошачкој јединици мањи од 50% медијане националног дохотка по потрошачкој јединици у најмање две од три претходне године (услов: постојање панел-података). Разврстано по полу и укупно за популацију.	–
11. Ризик сиромаштва запослених (пуно/скраћено радно време)	Пропорција појединаца који су класификовани као запослени и који се налазе у ризику од сиромаштва. Овај показатељ потребно је анализирати према личним карактеристикама, карактеристикама радног места и домаћинства. Такође га је потребно анализирати у поређењу са ризиком од сиромаштва са којим се суочавају незапослени и неактивни.	–
НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЉИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
1. Апсолутна линија сиромаштва	Испод апсолутне линије сиромаштва налазе се пунолетна лица чија је потрошња на месечном нивоу нижа од минималног износа неопходног за храну (нутриционистички минимум прописан од FAO) и друге издатке који не обухватају храну (осим трајних добара и импутиране ренте).	АПД
2. Релативна линија сиромаштва	Дефинише сиромаштво у односу на национални ниво животног стандарда и одређена је као 60% медијане просечне потрошње по потрошачкој јединици.	АПД
3. Раст дохотка средњег слоја у односу на раст дохотка сиромашних	Релативна линија сиромаштва фиксирана у једној години (60% медијане) прилагођена за раст цена. Средњи слој се дефинише у зависности од стопе ризика од сиромаштва, а границе средњег слоја фиксиране у базној години и прилагођене за раст цена	–
4. Стопа задужености домаћинства	Однос месечне рате кредита и укупног дохотка домаћинства. Потребно праћење и према децилима дохотка, будући да сиромашнији слојеви теже долазе до кредита. Ако би се дефинисало на основу АЖС-а, могао би поред банкарских кредита да садржи и сва остала задужења домаћинства.	–
5. Учешће социјалних трансфера (без пензија) у дохотку домаћинства према децилима дохотка	Показатељ показује како је извршена алокација социјалних трансфера међу популацијом и учешће социјалних трансфера у дохотку сиромашних, али и слојева становништа који нису сиромашни.	АПД
6. Ефикасност и ефективност социјалних трансфера	а) Ефикасност социјалних трансфера Пореде се стопе ризика од сиромаштва пре и после социјалних трансфера. Овако дефинисан показатељ омогућава мерење смањења стопе ризика сиромаштва настало као последица социјалних трансфера. Други начин мерења ефикасности социјалних трансфера је мерење процента социјалних трансфера који је дистрибуиран страновништву изложеном ризику сиромаштва. б) Ефективност социјалних трансфера Процент релативног јаза ризика сиромаштва који је елиминисан социјалним трансферима. Показује како је извршена алокација социјалних трансфера према висини дохотка домаћинства и тако помажу у креирању мера које се односе на таргетираност социјалних трансфера.	АПД
7. Стопа субјективног ризика	Линија сиромаштва одређена на основу дохотка становништва – 60% медијане еквивалентног прихода – примењена је на	АПД

од сиромаштва	субјективну оцену испитаника о најмањем новчаном износу неопходном да би домаћинство живело задовољавајуће.	
8. Немогућност приступа финансијским услугама	Особе које немају приступ финансијским услугама и производима, а искључење је последица неодговарајућег обликовања маркетинга, цена и производа финансијског тржишта.	-

Стопа ризика сиромаштва по полу и старости, %²¹

	2006.	2007.	2008.	2009.
Пол				
укупно	20,9	21,0	17,9	17,7
мушко	20,1	20,7	17,7	17,7
женско	21,6	21,3	18,1	17,8
Старосне групе				
0–17 година				
укупно	26,0	25,2	20,8	22,1
мушко	24,6	24,8	20,8	22,2
женско	27,6	25,7	20,8	22,0
18–24 године				
укупно	21,0	19,1	17,0	16,7
мушко	20,3	19,5	16,4	17,6
женско	21,9	18,7	17,7	15,9
25–54 година				
укупно	19,4	19,5	16,5	16,6
мушко	19,4	19,7	16,9	16,9
женско	19,3	19,3	16,0	16,2
55–64 године				
укупно	17,3	17,2	15,8	16,0
мушко	17,7	17,0	17,2	16,3
женско	16,9	17,4	14,5	15,7
65 и више				
укупно	21,8	23,9	20,2	18,2
мушко	18,6	22,1	17,4	16,4
женско	24,3	25,2	22,2	19,5

Извор: АПД

Стопа ризика сиромаштва према типу домаћинства, %

	2006.	2007.	2008.	2009.
<i>Сва домаћинства без зависне деце</i>	17,2	18,8	17,3	16,2
Једночлано домаћинство				
укупно	22,9	30,5	29,5	24,7
мушко	19,0	25,7	24,9	21,3
женско	24,3	32,8	31,7	26,2
до 65 година старости	19,5	22,8	21,2	23,0
65 и више година старости	26,0	31,3	30,3	26,5
Две одрасле особе без зависне деце				
обе млађе од 65 година	14,1	17,4	12,5	17,7
бар једна стара 65 и више година	17,1	29,0	16,3	16,5
Остала домаћинства без зависне деце	13,5	13,3	14,7	13,0
<i>Сва домаћинства са зависном децом</i>	23,3	22,6	18,4	18,9

²¹ Сви индикатори финансијског сиромаштва који се заснивају на приходима, израчунати коришћењем дефиниције која у приход укључује и приход у натури

Самохрани родитељ са једним или више зависне деце	36,8	26,9	27,4	30,6
Две одрасле особе са једним зависним дететом	16,3	13,3	14,0	15,0
Две одрасле особе са двоје зависне деце	17,9	18,3	14,9	16,8
Две одрасле особе са троје и више зависне деце	35,8	37,5	27,7	32,7
Остала домаћинства са зависном децом	24,6	24,2	18,8	18,0

Извор: АПД

Стопа ризика сиромаштва према најчешћем статусу на тржишту рада и полу, %

Економска активност чланова домаћинства	2006.	2007.	2008.	2009.
Запослени				
укупно	15,3	16,5	13,5	13,6
мушко	16,6	17,8	15,5	15,5
женско	13,4	14,5	10,9	11,0
Незапослени				
укупно	36,6	33,4	31,1	30,5
мушко	38,0	38,3	31,5	33,4
женско	35,5	29,5	30,7	28,0
Пензионери				
укупно	15,6	15,4	14,1	12,9
мушко	14,5	15,9	14,1	12,6
женско	16,6	15,1	14,1	13,2
Остали неактивни				
укупно	50,8	48,3	46,0	47,4
мушко	47,4	44,1	45,0	44,3
женско	53,8	51,2	46,7	50,2

Извор: АПД

Стопа ризика сиромаштва према типу власништва, %

	2006.	2007.	2008.	2009.
Власник или станује бесплатно				
укупно	20,8	20,7	17,9	17,9
мушко	20,0	20,4	17,7	17,9
женско	21,5	21,1	18,2	17,9
Закупац				
укупно	24,9	29,2	16,1	12,2
мушко	24,6	30,5	17,2	12,8
женско	25,3	27,9	15,0	11,8

Извор: АПД

Напомена: Податке треба анализирати уз чињеницу да АДП при овом разврставању, због малог броја испитаника која нису власници стана, одступа од образаца који се може очекивати (већа стопа ризика од сиромаштва код лица која изнајмљују станове)

Праг ризика сиромаштва, у РСД

	2006.	2007.	2008.	2009.
Једна особа	8.388	9.900	11.520	12.828
Домаћинство са двоје одраслих и двоје деце млађе од 14 година	17.615	20.790	24.192	26.939

Извор: АПД

Неједнакост дистрибуције прихода, квинтилни однос С80/С20

	2006.	2007.	2008.	2009.
квинтилни однос С80/С20	5,8	5,6	4,8	4,7

Извор: АПД

Релативни јаз ризика од сиромаштва према старости и полу, %

	2006.	2007.	2008.	2009.
Укупно				
укупно	28,5	28,5	23,6	22,0
мушко	28,5	28,1	24,4	24,0
женско	28,5	28,7	22,8	20,9
0 - 17 година				
укупно	29,7	29,9	23,1	21,8
мушко	30,1	27,9	25,3	26,5
женско	29,3	30,9	22,2	19,8
18 - 64 године				
укупно	28,5	29,2	24,8	22,0
мушко	28,5	29,7	25,3	22,9
женско	28,5	28,2	23,5	21,5
65 и више година				
укупно	26,7	24,7	21,9	22,0
мушко	25,2	21,4	20,7	22,0
женско	28,5	27,6	22,3	21,9

Извор: АПД

Дисперзија око прага ризика од сиромаштва

	2006.	2007.	2008.	2009.
40% националне медијане прихода				
-праг ризика од сиромаштва (у РСД)	5.592	6.600	7.680	8.552
-стопа ризика од сиромаштва	9,1	8,7	6,2	6,0
50% националне медијане прихода				
-праг ризика од сиромаштва (у РСД)	6.990	8.250	9.600	10.690
-стопа ризика од сиромаштва	14,4	14,4	11,5	10,8
70% националне медијане прихода				
-праг ризика од сиромаштва (у РСД)	9.786	11.550	13.440	14.966
-стопа ризика од сиромаштва	27,4	27,8	25,5	26,4

Извор: АПД

Стопа ризика од сиромаштва пре социјалних трансфера, према старости и полу, %

	2006.	2007.	2008.	2009.
Пензије нису искључене из прихода				
укупно	22,0	22,3	19,1	19,1
мушко	21,2	21,9	18,7	19,1
женско	22,7	22,7	19,4	19,1
0 - 17 година				
укупно	28,2	28,0	23,5	24,5
мушко	26,6	27,6	23,2	24,5
женско	30,0	28,5	23,9	24,4
18 - 64 године				
укупно	20,2	20,3	17,4	17,7
мушко	20,1	20,3	17,8	18,1
женско	20,3	20,2	17,0	17,4
65 и више година				
укупно	22,1	24,0	20,6	18,9
мушко	19,4	22,1	17,6	17,0
женско	24,2	25,5	22,8	20,3

Пензије су искључене из прихода					
	укупно	32,1	31,3	30,7	31,9
	мушко	29,5	29,4	28,7	30,4
	женско	34,6	33,0	32,6	33,3
0 - 17 година					
	укупно	25,1	22,9	19,4	20,3
	мушко	23,8	22,7	19,7	22,0
	женско	26,5	23,0	19,2	18,5
18 - 64 године					
	укупно	24,7	23,6	22,9	23,5
	мушко	22,7	21,8	21,4	21,7
	женско	26,6	25,4	24,4	25,2
65 и више година					
	укупно	63,3	62,0	64,1	67,2
	мушко	61,9	63,2	64,4	68,6
	женско	64,3	61,1	64,0	66,1

Извор: АПД

Неједнакост дистрибуције прихода, Gini коефицијент

	2006.	2007.	2008.	2009.
Gini коефицијент	32,9	32,0	30,2	29,5

Извор: АПД

Апсолутна линија сиромаштва (CPI)

	2006.	2007.	2008.	2009.
Линија сиромаштва, РСД месечно по потрошачкој јединици	6.221	6.625	7.401	8.022
% сиромашних у РС	8,8	8,3	6,1	6,9
% сиромашних по регионима				
Београд	4,3	2,4	2,9	3,8
Централна Србија	10,7	9,0	7,0	9,3
Војводина	8,6	11,9	6,8	4,9
% сиромашних према типу насеља				
градско подручје	9,5	10,1	5,0	4,9
остало подручје	20,6	17,6	7,5	9,6
% сиромашних према типу домаћинства				
једночлана	8,6	8,8	6,6	5,7
двочлана	8,7	9,2	5,5	5,6
трочлана	5,2	4,9	5,1	5,0
четворочлана	5,7	5,3	4,7	4,7
петочлана	8,3	8,1	5,2	5,7
шесточлана и више	17,3	14,4	10,0	14,2
% сиромашних према годинама старости				
деца до 13 година	11,6	11,2	7,3	9,8
деца 14–18 година	11,7	8,8	6,9	8,4
одрасли 19–24	7,2	6,6	5,9	7,5
одрасли 25–45	8,4	7,4	5,0	6,4
одрасли 46–64	7,0	6,6	5,4	5,3
стари 65 и више година	10,0	10,3	7,5	7,5
% сиромашних према образовању носиоца домаћинства				
незавршена основна школа	21,0	18,1	9,0	14,8
основна школа	13,7	13,2	10,5	9,2

средња школа	5,5	5,4	4,8	3,0
виша школа	0,6	0,1	2,7	1,8
висока школа	1,8	0,4	1,9	0,6
% сиромашних према социо-економском положају носиоца домаћинства				
самозапослени	10,2	10,9	5,1	6,0
запослени	5,2	5,3	3,9	4,6
незапослени	14,7	10,9	16,9	17,5
пензионери	8,8	7,6	5,7	6,1
остали неактивни	28,2	24,2	15,5	29,3

Извор: АПД

Напомена: Апсолутна линија сиромаштва дефинисана на основу линије хране, увећана за износ осталих издатака (одећа, обућа, становање, здравство, образовање, транспорт, рекреација, култура, остала добра и услуге), израчуната у 2006. години увећана је за износ инфлације (Индекс потрошачких цена) за сваку годину

Релативна линија сиромаштва*

	2006.	2007.	2008.	2009.
линија сиромаштва, РСД месечно по потрошачкој јединици	7.171	7.747	8.923	9.583
% сиромашних у РС	14,4	13,4	13,2	13,6
% сиромашних према типу насеља:				
градско подручје	9,5	10,1	10,9	9,1
остало подручје	20,6	17,6	16,1	19,5

Извор: АПД

**Релативна линија сиромаштва* дефинише сиромаштво у односу на национални ниво животног стандарда и одређена је као 60% медијане просечне потрошње по потрошачкој јединици

Медијана прихода домаћинства

	2006.	2007.	2008.	2009.
медијана у РСД	13.980	16.500	19.200	21.379
индекс 2006=100	100,0	118,0	137,3	152,9
ланчани индекс	-	118,0	116,4	111,4

Извор: АПД

Учешће социјалних трансфера (без пензија) у приходу домаћинства према децилима дохотка

децили	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2006.	10,1	6,6	3,4	3,8	2,6	2,0	2,0	1,4	1,2	1,7
2007.	10,6	5,8	3,9	3,1	2,7	1,7	1,8	1,3	1,2	1,0
2008.	8,7	6,9	2,8	2,5	2,2	1,3	1,6	1,1	0,7	0,5
2009.	12,1	4,7	2,6	3,7	1,7	1,9	0,9	1,4	0,8	0,6

Извор: АПД

Ефикасност социјалних трансфера, % - Смањење стопе ризика сиромаштва настало као последица социјалних трансфера

	2006.	2007.	2008.	2009.
<i>Укупна популација</i>				
Стопа ризика сиромаштва (после социјалних трансфера)	20,9	21,0	17,9	17,7
Стопа ризика сиромаштва (пре социјалних трансфера)	22,0	22,3	19,1	19,1
Смањење ризика сиромаштва (после социјалних трансфера)	5,3	6,2	6,7	7,9
<i>Мушкарци</i>				
Стопа ризика сиромаштва (после социјалних трансфера)	20,1	20,7	17,7	17,7
Стопа ризика сиромаштва (пре социјалних трансфера)	21,2	21,9	18,7	19,1
Смањење ризика сиромаштва (после социјалних трансфера)	5,5	5,8	5,6	7,9

<i>Жене</i>				
Стопа ризика сиромаштва (после социјалних трансфера)	21,6	21,3	18,1	17,8
Стопа ризика сиромаштва (пре социјалних трансфера)	22,7	22,7	19,4	19,1
Смањење ризика сиромаштва (после социјалних трансфера)	5,1	6,6	7,2	7,3

Извор: АПД

Ефикасност социјалних трансфера, % - Процент социјалних трансфера (без пензија) дистрибуиран становништву изложеном ризику сиромаштва

	2006.	2007.	2008.	2009.
% укупних реализованих социјалних трансфера (без пензија) дистрибуиран становништву које је изложено ризику сиромаштва	24,8	26,4	30,8	29,4

Извор: АПД

Ефективност социјалних трансфера, %

	2006.	2007.	2008.	2009.
<i>Укупна популација</i>				
Релативни јаз ризика сиромаштва после социјалних трансфера	28,5	28,5	23,6	22,0
Релативни јаз ризика сиромаштва пре социјалних трансфера	31,7	29,8	27,0	24,6
Смањење релативног јаза ризика сиромаштва после социјалних трансфера	3,2	1,3	3,4	2,6
<i>Мушкарци</i>				
Релативни јаз ризика сиромаштва после социјалних трансфера	28,5	28,1	24,4	24,0
Релативни јаз ризика сиромаштва пре социјалних трансфера	31,2	29,8	27,4	26,3
Смањење релативног јаза ризика сиромаштва после социјалних трансфера	2,7	1,7	3,0	2,3
<i>Жене</i>				
Релативни јаз ризика сиромаштва после социјалних трансфера	28,5	28,7	22,8	20,9
Релативни јаз ризика сиромаштва пре социјалних трансфера	31,7	29,8	26,7	23,4
Смањење релативног јаза ризика сиромаштва после социјалних трансфера	3,2	1,1	3,9	2,5

Извор: АПД

Стопа субјективног ризика од сиромаштва

	2006.	2007.	2008.	2009.
стопа субјективног ризика од сиромаштва, %	50,0	43,6	43,4	42,2

Извор: АПД

8.2. Запосленост

Рад је за човека важан не само што му представља извор прихода већ му омогућује да оствари ширу укљученост у друштво (квалитетније социјалне контакте, повезаност са окружењем...). Изузетан значај који запосленост остварује на човека, препознат је и потврђен формирањем самосталне димензије запослења у процесу социјалне укључености на нивоу ЕУ.

Три примарна и два секундарна показатеља усклађена на нивоу ЕУ допуњена су листом национално специфичних показатеља запослености. Анкета о радној снази омогућује да се прикупи већина потребних података, али недостају подаци за стопу запослености према најчешћем статусу активности у последњој години, радни интензитет домаћинства, учешће дугорочно неформално запослених и учешће незапослених који су одустали од тражења посла.

2. ЗАПОСЛЕНОСТ		
ЕУ ПОКАЗАТЕЉИ СОЦИЈАЛНЕ ИСКЉУЧЕНОСТИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
▪ примарни показатељи		
1. Регионална кохезија	Дисперзија регионалних стопа запослености представља коефицијент варијације стопа запослености између региона Републике Србије. ²² Дисперзија регионалних стопа запослености је нула када су стопе запослености у свим регионима идентичне, а расте ако расту разлике у стопама запослености између региона	АРС
2. Стопа дугорочне незапослености	Представља пропорцију лица незапослених 12 месеци и више у активној популацији старости 15–64 године. Разврстано по полу и укупно за популацију.	АРС
3. Лица која живе у домаћинствима без запослених	Учешће броја особа старости 0–65 година која живе у оваквим домаћинствима у односу на укупну величину те старосне групе. Посебно се рачуна за: ○ популацију 0–60 година, ради искључивања утицаја пензијских регулација, ○ децу (старости 0–17 година) која живе у домаћинствима без запослених чланова, изражено као проценат укупног броја деце. При израчунавању показатеља студенти старости 18–24 године који живе у домаћинствима састављеним само од студената не улазе у вредност ни нумератора нити денумератора	-
▪ секундарни показатељи		
4. Учешће дугорочно незапослених у укупном броју незапослених	Пропорција лица незапослених 12 месеци и више у укупном броју незапослених, разврстано према полу	АРС
5. Стопа веома дуге незапослености	Пропорција лица незапослених најмање 24 месеца у активном становништву (15–64 година старости)	АРС
НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЉИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
1. Стопа активности	Учешће запосленог и незапосленог становништва (обе категорије дефинисане према стандардима Међународне организације рада – ИЛО) у односу на становништво радног узраста (15–64. године). Овај показатељ је мера укупне понуде радне снаге у друштву у	АРС

²² За сада су подаци приказани за Београд, Војводину и Централну Србију. Очекује се да током 2010. године Влада Србије усвоји уредбу о статистичкој регионализацији на предлог РЗС-а. То ће омогућити да се прате регионални показатељи на нивоу статистичких региона.

	посматраном периоду. Указује на величину и структуру људских ресурса на тржишту рада, али појединачно не указује много на укљученост на тржишту рада	
2. Стопа запослености	Учешће запослених лица (ILO дефиниција) у становништву радног узраста (15–64. године). Такође, представља један од основних показатеља тржишта рада који је потребно сагледати у комбинацији са другим показатељима или разврстано према полу, старости, региону, етничкој припадности, радном статусу, итд. Овај показатељ узет засебно не може да обезбеди прецизне информације о запослености (у неразвијеним земљама високе стопе запослености могу да указују на велико ангажовање популације у неформалним, најчешће пољопривредним, нископродуктивним радним активностима у циљу опстанка у условима изразитог сиромаштва). Стога, овај показатељ треба да се анализира у комбинацији са додатним показатељима који указују на врсту и квалитет запослења.	АРС
3. Структура запослености према професионалном статусу	Представља учешће власника/сувласника предузећа (установе), власника/сувласника радње, лица која обављају слободну професију или раде по уговору о делу, индивидуалних пољопривредника, запослених радника и помажућих чланова домаћинства у укупном броју запослених. Потребно је разврставање према полу, старости, образовању, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната.	АРС
4. Стопа запослености према најчешћем статусу активности у последњој години	Учешће особа које су навеле да су у претходној години биле запослене више од 6 месеци (не нужно у континуитету) у односу на лица радног узраста. Овај показатељ представља оштрију меру запослености, при чему се особе које су у референтном периоду од једне године искључиво региструју као запослене. Овакав показатељ не користи се као засебан показатељ у ЕУ-SILC методологији, већ за разврставање стопа ризика од сиромаштва. Међутим, узет засебно и у комбинацији са другим показатељима тржишта рада, он представља и добру меру релативно пуне запослености на нивоу године. Овај показатељ такође треба да буде разврстан према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.	-
5. Учешће запослених са мање од 15 радних часова недељно	Учешће запослених лица која у току радне недеље раде мање од 15 часова у укупном броју запослених. Указује на прикривену незапосленост с обзиром на изузетно мали интензитет рада на индивидуалном нивоу. Показатељ треба користити у комбинацији са показатељима сиромаштва, као и са показатељем радног интензитета на нивоу домаћинства. Разврстати према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.	АРС
6. Радни интензитет домаћинства	Представља однос укупног броја месеци које су чланови домаћинства у радном узрасту провели у статусу запослености у току претходне године и броја месеци које су исти чланови теоријски могли да проведу у статусу запослености. Показује пун, односно мали интензитет укључености домаћинства у сфери рада, који може добро да покаже разлике код домаћинстава појединих категорија становништва, као и појединачних чланова домаћинстава, или да омогући увиде у повезаност интензитета рада са аспектима финансијског сиромаштва. Овај показатељ није до сада коришћен у домаћим анализама тржишта рада.	-
7. Учешће неформално	Учешће запослених који раде без уговора о раду, предузетника и samozапослених без регистроване фирме, пољопривредника без	АРС

запослених (рад „на црно”)	<p>регистрованог газдинства у односу на укупан број запослених лица.</p> <p>Показатељ је од посебне важности за проучавање социјалне укључености на тржишту рада у Србији (последње истраживање о животном стандарду показује високо учешће неформално запослених од 35% – Студија о животном стандарду, 2008).</p> <p>Разврстати према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.</p>	
8. Учешће дугорочне неформалне запослености	<p>Учешће неформално запослених који се у том статусу налазе две године и дуже.</p> <p>Омогућава увиде у дуготрајан отежан приступ формалном тржишту рада.</p> <p>Разврстати према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.</p>	-
9. Секторска структура запослености	<p>Учешће запослености у појединачним привредним секторима у односу на укупну запосленост.</p> <p>Показатељ примарно описује економску структуру друштва преко дистрибуције радне снаге, али он истовремено може да покаже да ли су поједине групе ускраћене у могућностима укључивања у развојне секторе економије или да ли се поједине групе концентришу у појединим традиционалним, нископродуктивним секторима, као и онима у којима постоје изразито неповољни услови рада.</p> <p>Разврстати према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом. Захтева примену класификације сектора ISIC 4.</p>	APC
10. Стопа незапослености	<p>Учешће лица која су у референтном периоду била у статусу незапослености (према ILO дефиницији) у односу на укупан број активних лица.</p> <p>Значајан је показатељ тржишта рада, који у комбинацији са стопама активности и запослености, и уз одговарајуће разврставање према полу, старости, етничкој припадности и неким маргинализованим категоријама становништва, може да покаже размере релативне искључености из сфере запослености.</p>	APC
11. Учешће незапослених који су одустали од тражења посла	<p>Учешће особа у статусу издржаваних лица која су одустала од тражења посла и прешла у неактивни статус.</p> <p>Показује ефекте дуготрајне незапослености, односно „обесхрабрене” незапослене који се искључују са тржишта рада, при чему треба да детектује и разлоге за овакво повлачење (дуготрајна немогућност да се запосли, брига о породици и сл.).</p> <p>Разврстати према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.</p>	-
12. Учешће незапослених који нису пријављени на евиденцију НСЗ-а	<p>Учешће лица која се према дефиницији ILO налазе у статусу незапослености, али нису пријављени на евиденцију НСЗ-а у укупном броју незапослених лица.</p> <p>Показује искљученост из услуга посредовања националне институције задужене за запошљавање.</p> <p>Пратити према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.</p>	APC
13. Учешће у програмима активног	<p>Учешће незапослених који су били укључени у програме активног запошљавања НСЗ-а у току последње године у укупном броју незапослених.</p>	НСЗ

запошљавања	Овај показатељ треба да пружи увид у приступ услугама подршке при запошљавању, разврстано према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.	
14. Број одобрених кредита за покретање сопственог посла (start-up)	Број одобрених кредита за покретање сопственог посла (<i>start-up</i>) који се исплаћује из државног буџета за незапослене у односу на број незапослених. Пратити према полу, старости, образовању, етничкој припадности, статусу присилних миграната, као и да буде приказан за категорију особа са инвалидитетом.	Фонд за развој

Регионална кохезија

	април 2008.	октобар 2008.
варијације по регионима у стопама незапослености	0,029	0,017

Извор: АРС

Стопа дугорочне незапослености

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	8,19	8,49	8,83	10,18
жене	11,11	11,73	11,65	11,82
укупно	9,49	9,91	10,08	10,91

Извор АРС

Учешће дугорочно незапослених у укупном броју незапослених

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	69,89	70,34	61,91	66,53
жене	73,21	71,03	67,37	64,41
укупно	71,58	70,70	64,58	65,50

Извор: АРС

Стопа веома дуге незапослености²³

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	6,00	6,38	6,56	5,98
жене	8,70	9,04	9,27	7,73
укупно	7,20	7,54	7,76	6,77

Извор: АРС

Стопа активности

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	71,12	71,27	69,0	68,4
жене	54,80	54,07	52,8	52,8
укупно	62,81	62,56	60,8	60,5

Извор: АРС

Стопа запослености

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	62,29	62,22	58,7	57,4

²³ Дефиниција показатеља: Учешће веома дуго незапослених лица (према ИЛО дефиницији, они који су незапослени дуже од две године) у укупној активној популацији. Осим учешћа за укупну популацију, прати се и разврстано према полу.

жене	46,00	44,70	43,3	42,7
укупно	54,00	53,35	50,8	50,0

Извор: АРС

Структура запослености према професионалном статусу

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
власник/сувласник предузећа (установе)	2,72	2,51	2,7	5,3
власник/сувласник радње	4,51	4,45	4,5	1,9
обављате слободну професију, радите по уговору о делу	4,03	4,18	3,8	3,2
индивидуални пољопривредник	14,80	12,41	10,1	9,9
запослени радник	64,51	67,86	71,4	72,0
неплаћени помажући члан у породичном послу	9,43	8,59	7,5	7,7

Извор: АРС

Учешће запослених са мање од 15 радних часова недељно

	април 2008.	октобар 2008.
мушкарци	1,46	1,39
жене	2,15	1,21
укупно	1,76	1,31

Извор: АРС

Учешће неформално запослених

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	21,24	24,27	20,7	19,2
жене	26,75	25,40	24,1	22,3
укупно	23,63	23,03	22,2	20,6

Извор: АРС

Стопа незапослености

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	11,72	12,07	14,27	15,31
жене	15,18	16,52	17,29	18,36
укупно	13,25	14,01	15,60	16,65

Извор: АРС

Учешће незапослених који нису пријављени на евиденцију НСЗ-а

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	19,44	19,23	24,6	23,6
жене	14,65	12,61	13,8	15,4
укупно	17,01	15,82	19,3	19,6

Извор: АРС

Број пружених услуга²⁴ према врстама активних мера тржишта рада 2009. године

	Број пружених услуга	Број пружених услуга као % броја лица на евиденцији НСЗ-а
Каријерно вођење и саветовање		
групно информисање	324.785	43,5
процена запошљивости и индивидуални планови запошљавања	471.676	63,2
обука за активно тражење посла	35.243	4,7
Додатно образовање и обуке		
обуке	3.049	0,4
приправници – буџет РС	9.324	1,2
приправници – буџет АП Војводина	7.582	1,0
функционално основно образовање	72	0,0
Програми запошљавања		
самозапошљавање	5.248	0,7
ново запошљавање	6.915	0,9
јавни радови	10.346	1,4
отпремином до посла	390	0,1
исплате новчане накнаде у једнократном износу	638	0,1
подстицај за запошљавање корисника новчане накнаде	10	0,0
Доприноси обавезног социјалног осигурања		
млађи од 30 година	2.941	0,4
приправници, млађи од 30 година	467	0,1
лица са инвалидитетом	95	0,0

Извор: НСЗ

Број одобрених start-up кредита

	Укупно	Предузетници	Правна лица	Број одобрених start-up кредита у односу на број незапослених	Број одобрених start-up кредита на 1.000 незапослених
2008.	2.279	1.761	518	0,50	5,0
2009.	2.824	1.967	857	0,55	5,5

Извор: Фонд за развој

²⁴ Подаци се односе на број пружених услуга, а не на број лица који су били корисници активних мера тржишта рада. Једно лице на евиденцији може да буде корисник више услуга, тако да укупан број пружених услуга (збир) није једнак укупном броју лица укључених у мере. За сада НСЗ не може да пружи податак о броју лица који су били обухваћени мерама АПТР-а, али се у току првог квартала 2010. године очекује развој апликације која ће моћи да пружи такве податке. У 2009. години пружене услуге НСЗ-а могу се класификовати у четири мере: Каријерно вођење и саветовање, Додатно образовање и обуке, Програми запошљавања и Доприноси обавезног социјалног осигурања. У табели је дат приказ одабраних услуга

8.3. Здравље

Иако је значај здравља у социјалној искључености препознат на самом почетку израде показатеља, ЕУ је имала проблем са одабиром показатеља. Постојало је много упоредивих податка из области здравља, али мало их је имало прецизан фокус на сиромаштво и социјалну искљученост. У примарну листу показатеља укључена су два показатеља (оčekивано трајање живота и субјективни здравствени статус према нивоу прихода) и поред њихових уочених ограничења.

Недостатак очекиваног трајања живота је немогућност да се разлике у вредности између земаља припишу разликама у социјалној искључености. Разлике у очекиваном трајању живота могу бити последица другачијих навика у исхрани, пушењу или других разлика у понашању, које не морају директно бити повезане са социјалном искључености у земљи²⁵. Морталитет тако дефинисан није централан за контекст социјалне искључености, већ различите стопе морталитета (и разлике у здрављу) према социо-економским карактеристикама.

Циљ другог примарног показатеља је да обухвати ове разлике у здрављу. Ипак, несигурно је колико овако дефинисан показатељ може тачно рефлектовати разлике између земаља и квинтила у земљи. Такође, није доказана способност показатеља да обухвати разлике у здрављу током времена. Ова два показатеља су искључена из примарне и секундарне листе показатеља социјалне искључености након ревизије извршене 2006. године, а као контекст показатељ наведено је очекивано трајање живота у здрављу (на рођењу и у 65. години живота) према социо-економском статусу.

На нивоу Србије препоручено је праћење допунских 8 показатеља здравља, који се већином налазе и на ревидираној листи показатеља ЕУ, и то у посебном модулу који се односи на здравље становника (подељени у три групе према циљевима на које се односе). Недостају подаци за показатељ који мери немогућност приступа здравственој нези (посета доктору и зубару) због финансијских разлога, показатељ немогућност да се набаве од лекара прописани лекови, медицински третман и ортопедска помагала због недостатка финансијских средстава, као и о броју особа које имају хроничну болест која их дуготрајно ограничава у свакодневним активностима, а немају проглашен инвалидитет. Уместо недостајућег показатеља о броју жена које у последње две године нису посетиле гинеколога наведено је неколико показатеља који могу индиректно показати здравствено стање жена.

3. ЗДРАВЉЕ		
ЕУ ПОКАЗАТЕЉИ СОЦИЈАЛНЕ ИСКЉУЧЕНОСТИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
■ примарни показатељи		
1. Очекивано трајање живота	<ul style="list-style-type: none"> ○ На рођењу – по полу – просечан број година колико се очекује да доживи новорођено дете (ако се претпостави да се на његов живот примене текући услови морталитета). ○ Са 1. годином старости – по полу – просечан број година колико се очекује да доживи дете са једном годином старости (ако се претпостави да се на његов живот примене текући услови морталитета). <p>Са 60 година старости – по полу – просечан број година колико се очекује да ће још живети особа која је напунила 60 година старости (ако се претпостави да се на остатак живота примене текући услови морталитета).</p>	РЗС
2. Субјективни	Удео популације старости преко 16 година, у најнижем и највишем	Истражива

²⁵ E. Marlier, A.B. Atkinson, B. Cantillon and B Nolan, *The EU and social inclusion – Facing the challenges*, The Policy Press University of Bristol, 2007.

<p>здравствени статус према нивоу прихода</p>	<p>квинтилу дистрибуције прихода који оцењују да су у „лошем” или „врло лошем” здравственом стању.</p> <p>Показатељ је усвојен 2001. године и тада је израчунаван као однос пропорција најниже и највише квинтилне групе. Дефиниција је затим промењена и ограничена је само на презентовање удела таквих лица у оба квантила, без представљања њиховог односа.</p> <p>Показатељ се за 2007. годину може добити из АЖС-а, јер модул 4. Здравље и здравствена заштита, садржи питање „<i>Како је генерално ваше здравље?</i>” и нуди као могуће одговоре опције: лоше и веома лоше. А укључен је и у истраживања Института „Батут” и Светске банке (<i>Истраживање здравственог стања становништва Србије, април 2007</i>).</p> <p>Показатељ би требало пратити разврстано према полу и старосним групама (1. 16⁺, 2. 16–64, 3. 65⁺) за оба квинтила.</p>	<p>ње „Батута” и Светске банке</p>
<p>НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЉИ</p>	<p>ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА</p>	<p>ИЗВОР</p>
<p>1. Стопа непокривености здравственим осигурањем</p>	<p>Учешће особа без здравственог осигурања у укупној популацији, разврстано према полу, старости, региону, приходу, типу насеља, статусу присилних миграната.</p> <p>Показатељ се за 2007. годину може добити из АЖС-а, модула 4. Здравље и здравствена заштита. Питање „приступачност здравственој заштити”, нуди могућност да се на питање шта је разлог некоришћења услуга здравствене заштите у претходном месецу одговори – непостојање здравственог осигурања. Према подацима АЖС-а, <i>6% становника Србије нема здравствено осигурање.</i>²⁶</p>	<p>АЖС</p>
<p>2. Немогућност приступа здравственој нези (посета доктору и зубару) због финансијских разлога</p>	<p>Учешће особа које су навеле да су у претходној години најмање 10 пута одустале од посете лекару, зубару, као и од дијагностичког или терапијског третмана због недостатка новца. Потребно је разврставање према полу, старости, приходу, типу насеља, региону, статусу присилних миграната, статусу особа са инвалидитетом.</p> <p>Показатељ је проверен у истраживању које је рађено 2006. године (Институт „Батут” и Светска банка) када је показано да постоје значајне разлике између опште популације и 20% сиромашних.</p>	<p>-</p>
<p>3. Немогућност да се набаве од лекара прописани лекови, медицински третман и ортопедска помагала због недостатка финансијских средстава</p>	<p>Учешће лица која у току претходне године нису могла да набаве лекове и/или ортопедска помагала због недостатка новца. Потребно разврставање према полу, старости, приходу, типу насеља, региону, статусу присилних миграната, статусу особа са инвалидитетом.</p> <p>Анкета о животном стандарду је показала да хронични болесници који се налазе испод линије сиромаштва не узимају редовно одговарајуће лекове. Укрштањем одговора на питање <i>Да ли редовно узимате терапију за то/та хронична обољења?</i> и питања о висини прихода може се закључити веза између редовности у примању терапије и животног стандарда. Међутим, недостатак финансијских средстава за узимање терапије, потребно је пратити код свих који су имали потребе за терапијом, а не само код хроничних болесника.</p>	<p>-</p>

²⁶ Влада РС, Тим потпредседника Владе за ССС (2009), *Праћење друштвене укључености у Србији*

<p>4. Особе које имају хроничну болест која их дуготрајно ограничава у свакодневним активностима, а немају проглашен инвалидитет</p>	<p>Процент особа које имају званично дијагностиковану болест на основу које се према закону додељује одређени степен инвалидитета, а немају признат инвалидитет (значајно, јер статус инвалидитета обезбеђује приступ посебним ресурсима и услугама, регулише специфична права у области рада, запошљавања, социјалних бенефиција и здравствене заштите особа са инвалидитетом).</p> <p>У досадашњим истраживањима овакав показатељ није био дефинисан и важно је његово укључивање у будућа истраживања. У АЖС-у, модулу 4. Здравље и здравствена заштита, постоји питање: <i>Да ли је инвалидност потврдила нека комисија и донела одговарајуће решење?</i>, као и питања: <i>Како бисте ви описали ово/најозбиљније обољење?</i>, <i>Да ли вас овај здравствени проблем/инвалидност спречава да урадите следеће?...</i> која би могла да дају увид у проценат лица која имају решење о инвалидности, као и у проценат лица која имају сопствени доживљај тешког обољења.</p>	<p>АЖС</p>
<p>5. Стопа потхрањене/гојазне деце</p>	<p>Учеће деце која према стандардима Светске здравствене организације спадају у потхрањену/гојазну децу у укупној популацији датог узраста. Пратити разврстано према приходима домаћинстава у којима живе деца, типу насеља, региону</p>	<p>MICS</p>
<p>6. Стопа смртности одојчади и деце до 5 година</p>	<p>○ Учешће деце која су умрла пре навршене године живота у односу на укупну популацију деце до једне године. Вредност се исказује на 1.000 живорођене деце</p> <p>○ Учешће деце умрле до навршене 5 године живота у односу на на 1.000 живорођене деце</p> <p>Пратити разврстано према приходима домаћинстава у којима живе деца, типу насеља, региону.</p>	<p>РЗС</p>
<p>7. Покривеност имунизацијом</p>	<p>Учешће деце уредно покривене имунизацијом у односу на укупну популацију деце. До података о спроведеној имунизацији може се доћи у публикацији <i>Здравствено-статистички годишњак Републике Србије, 2008. Института за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут”, у одељку Заразне болести у РС, табела 5.12. Резултати спроведене имунизације у РС, стр. 249</i></p>	<p>„Батут”</p>
<p>8. Удео женске популације старе 15 и више година које у последње две године нису посетиле гинеколога</p>	<p>Учешће жена старости 15 и више година које нису посетиле гинеколога у последње две године у укупној популацији жена старости 15 и више година. Пратити разврстано према старости, образовању, типу насеља, региону, висини прихода.</p> <p>Анкета о животном стандарду региструје само посете гинекологу у току последњег месеца, јер је питање тако постављено, и према њему, 2,2% жена узраста од 15 и више година посетило је гинеколога у току последњег месеца. Овако дефинисано питање је превише рестриктивно и не даје добру слику о мери здравствене превенције жена. Уместо њега, могуће је пратити различите показатеље који дају слику о здравственој заштити жена.</p>	<p>-</p>

- Податке за **очекивано трајање живота** живота у Србији прикупља РЗС и објављује у статистичким годишњацима и у публикацији као *Општине у Србији* и Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут”. Вредности су дате, како за целу Републику Србију тако и по општинама, па су могућа и регионална поређења.

Очекивано трајање живота

	2001–2003.	2007.	2008.
Укупно	72,37	73,40	73,65
Мушко	69,73	70,70	71,06
Женско	75,05	76,16	76,23

Извор: РЗС

- **Субјективни здравствени статус према нивоу прихода** оцењује као лош/врло лош 32% популације у најнижем квинтилу и 12% у највишем квинтилу.²⁷
- **Стопа потхрањене/гојазне деце** израчуната је у истраживању које је сповео УНИЦЕФ – Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена (MICS).

Стопа потхрањене и гојазне деце, 2005

Република Србија	
Преваленција потхрањености (умерено и тешко)	
Старост деце	
Укупно < 5 година	1,6
Укупно < 5 година (само Роми у ромским насељима)	7,7
Укупно < 5 година (без Рома у ромским насељима)	1,4
до 6 месеци	1,2
од 6-11 месеци	1,7
од 12-23 месеца	0,9
од 24-35 месеци	2,3
од 36-47 месеци	2,2
од 48-59 месеци	1,3
Преваленција гојазности (умерено и тешко)	
Старост деце	
Укупно < 5 година	15,3
Укупно < 5 година (само Роми у ромским насељима)	2,8
Укупно < 5 година (без Рома у ромским насељима)	15,8
до 6 месеци	8,6
од 6-11 месеци	12,8
од 12-23 месеца	19,2
од 24-35 месеци	15,2
од 36-47 месеци	16,5
од 48-59 месеци	15,2

Извор: УНИЦЕФ – Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена (MICS)

- **Стопа смртности одојчади** је сложена мера ризика умирања и састоји се од ризика умирања у **неонаталном периоду** (првих 28 дана живота), који опада са бољом доступношћу неонаталне здравствене заштите, и ризика умирања у **постнеонаталном периоду** (од 28. дана до првог рођендана), који опада са бољом едукацијом мајки, бољом санитарном негом, исхраном, већим обухватом одојчади имунизацијом и успешнијим лечењем респираторних обољења у овом узрасту. Постнеонатална смртност указује на угрожавајуће дејство фактора спољне средине (егзогених) на здравље одојчади. Раздвајање ове две стопе смртности зато би дало детаљнији увид у ризик умирања одојчади. Највећи удео у неонаталној смртности чини смртност новорођенчади у првој недељи живота, на шта указују и вредности стопе **перинаталне смртности**. Ова стопа представља однос збира мртворођења (фетуси преко 1.000 грама) и умирања у првој недељи живота (0–6 дана) на 1.000 порођаја. Поред тога што је показатељ дејства ендогених фактора на здравље плода, у земљама са организованом перинаталном здравственом заштитом (здравствена заштита трудница), представља истовремено и добар показатељ квалитета пружених здравствених услуга мајкама са децом јер се дешава у периодима интензивног надзора здравствене службе над њиховим здрављем. Из овог разлога предлаже се и његово мерење у будућности.

²⁷ Републички завод за развој, 2009, Извештај о развоју за 2009. годину на основу истраживања Светске банке и Института „Батут“

Стопа смртности одојчади

	Укупно	Мушко	Женско
2008			
Република Србија	6,7	7,4	6,0
Централна Србија	6,9	7,8	6,1
Војводина	6,1	6,3	5,8
2007			
Република Србија	7,1	8,2	6,0
Централна Србија	8,0	8,9	7,0
Војводина	4,7	6,1	3,1
2006			
Република Србија	7,4	8,5	6,2
Централна Србија	7,6	8,8	6,3
Војводина	6,8	7,7	5,9
2005			
Република Србија	8,0	9,6	6,3
Централна Србија	8,4	10,1	6,6
Војводина	7,0	8,3	5,6
2004			
Република Србија	8,1	9,2	6,9
Централна Србија	8,5	9,5	7,3
Војводина	7,1	8,2	5,9

Извор: УНИЦЕФ – Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена (MICS)

Стопа смртности деце до навршене 5 године живота

	Укупно	Мушко	Женско
2008			
Република Србија	7,8	8,3	7,3
Централна Србија	7,9	8,6	7,2
Војводина	7,6	7,6	7,5
2007			
Република Србија	8,3	9,5	6,9
Централна Србија	9,2	10,3	8,0
Војводина	5,8	7,5	4,0
2006			
Република Србија	8,7	9,8	7,6
Централна Србија	8,8	9,8	7,7
Војводина	8,5	9,6	7,4
2005			
Република Србија	9,2	11,0	7,4
Централна Србија	9,7	11,6	7,7
Војводина	7,9	9,2	6,6
2004			
Република Србија	9,4	10,8	7,9
Централна Србија	9,7	11,0	8,2
Војводина	8,6	10,1	6,9

Извор: УНИЦЕФ – Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена (MICS)

- **Резултати имунизације** могу се пратити као обухват вакцинисане деце на рођењу (BCG вакцина), што је најчешће коришћени показатељ обухватности деце имунизацијом, али се као показатељ могу користити и број вакцинисане деце у 1, 2, 7, 12. и 14. години живота (вакцине ДТПЗ, ОПВЗ, ХепБЗ, Хиб и планиране ревакцинације). Показатељ би могао бити број уредно вакцинисане деце до навршене 14. године живота.

Резултати имунизације (2008)

узраст вакцинисаних и врста вакцине	обухват %
на рођењу, BCG вакцина	98,5

Извор: *Здравствено-статистички годишњак Републике Србије, 2008. Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут”*

Такође, као показатељ би се могла користити вакцинација против грипа код старијих од 65 година и то као проценат лица старијих од 65 година која су у последњој години вакцинисана против грипа.

- Као показатељи који би могли да дају слику о здравственој заштити, а уместо тренутно недостајућег национално специфичног показатеља о **броју жена које у последње две године нису постигле гинеколога**, може се користити:

- *стопа матерналне смртности* – смртност жена у вези са обољењима и стањима у трудноћи, на порођају и шест недеља после порођаја која је веома важан показатељ за процену здравственог стања жена у генеративном периоду, као и квалитета пружене здравствене заштите,

- *број абортуса на 1.000 живорођене деце,*

- *број абортуса на 1.000 живорођене деце до 20 година старости мајке,*

Број абортуса на 1.000 живорођене деце до 20 година старости мајке

	2004.	2005.	2006.	2007.
број извршених абортуса на 1.000 живорођене деце, мајке старости до 20 година	184,36	166,6	196,47	191,86

Извор: Светска здравствена организација

- *број абортуса на 1.000 живорођене деце, мајке старости од 35 година,*

Број абортуса на 1.000 живорођене деце, мајке старости од 35 година

	2004.	2005.	2006.	2007.
број извршених абортуса на 100 живорођене деце, мајке старости преко 35 година	1.411	1.314	1.253	1.189

Извор: Светска здравствена организација

- *број деце рођене са Дауновим синдромом и конгениталним абнормалностима на 100.000 живорођене деце,*

Број деце рођене са Дауновим синдромом и конгениталним абнормалностима на 100.000 живорођене деце

	2004.	2005.	2006.	2007.
број деце рођене са Дауновим синдромом на 100.000 живорођене деце	12,79	13,85	30,99	4,41
број деце рођене са конгениталним абнормалностима на 100.000 живорођене деце	514,16	1478,25	1400,06	883,97

Извор: Светска здравствена организација

- *употреба контрацептивних средства међу удатим женама старости 15–49 година* (приказано као проценат жена из те групе које их користе),

Употреба контрацептивних средства међу удатим женама старости 15–49 година
(% жена из те групе које их користе)

	2005.
употреба контрацептивних средства међу удатим женама старости 15–49, било којим методом	41,2

Извор: Светска здравствена организација

- *оболевање од рака дојке на 100.000 жена,*

Оболевање од рака дојке на 100.000 жена

	2004.	2005.
оболевање од рака дојке на 100.000 жена	70,16	68,46

Извор: Светска здравствена организација

- *скрининг програм за рано откривање рака дојке* – дефинише се као проценат жена старости 50–59 година које су учествовале у програму, уз коришћење мамографа током претходне године,

- *стопа преживљавања након оболевања од рака дојке* – проценат особа које су живе 5 година након успостављања дијагнозе у поређењу са групом у којој болест није дијагностификована, сличне старосне структуре,

- *оболевање од рака грлића материце,*

Оболевање од рака грлића материце

	2004.	2005.
оболевање од рака грлића материце на 100.000 жена	25,22	24,8

Извор: Светска здравствена организација

Извор података је Светска здравствена организација, канцеларија за Европу <http://data.euro.who.int/hfad/>, док се подаци могу наћи и у Здравствено-статистичком годишњаку Института за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут” (о порођајима и прекидима трудноће у поглављу 7, број новооболелих случајева од рака, жене, у поглављу 7. Незаразни поремећаји здравља).

- *скрининг програм за рано откривање рака на грлићу материце* – дефинише се као проценат жена старости 20–69 година које су биле на прегледу за откривање рака на грлићу материце у претходне три године. Спроведен је у 2009 години.

- *стопа преживљавања од рака на грлићу материце* – дефинише се као проценат жена које су живе 5 година након што им је болест дијагностификована, у поређењу са групом сличних година којој болест није дијагностификована (релативне стопе).

8.4. образовање

Став према образовању и значај који има у ЕУ, може се видети из цитата нове стратегије *ЕУ 2020*: образовање је мотор одрживог раста и улагање у образовање је један од најефективнијих начина борбе против неједнакости и сиромаштва.²⁸ Посебно је наглашена важност спречавања раног напуштања образовног система, јер је то начин да се спречи и искљученост са тржишта рада, као и шира социјална искљученост која ће у будућности уследити.

Првом листом показатеља социјалне искључености усвојеном 2001. године образовање је било обухваћено са два показатеља, једним примарним (особе које су рано прекинуле школовање и нису на обуци) и секундарним (особе са ниским степеном образовања). Следећом ревизијом (јул 2003. године) уводи се још један примарни показатељ – ниска функционална писменост ученика (мерена PISA тестом), да би се ревизијом у 2006. години новоприодат показатељ сместио на листу секундарних показатеља.

У Србији је усвојено и десет национало специфичних показатеља образовања релевантних за социјалну укљученост, који би требало да омогуће да се дође до прецизнијег стања образованости популације. Ипак, као проблем може се навести непостојање адекватне статистике образовања, која би значила обједињавање података којима располаже Републички завод за статистику и Министарство просвете, као и недостатак података за осетљиве групе, за децу са сметњама у развоју, Роме...

Такође, постоје тешкоће у обухвату високог образовања, прикупљања података о напуштању средњег образовања, као и показатеља образовања одраслих који се у Србији не израчунавају (функционална писменост одраслих и доживотно учење одраслих). Поред показатеља образовања у контексту социјалне укључености, постоје и показатељи Европске комисије *Education and training 2020*²⁹, настали као резултат различитих иницијатива Земаља чланица и Европске комисије. У циљу сарадње у области образовања и обуке, нови стратешки оквир за европску сарадњу у области образовања и обуке („ЕТ 2020”) усвојен је у мају 2009. године.

4. ОБРАЗОВАЊЕ		
ЕУ ПОКАЗАТЕЉИ СОЦИЈАЛНЕ ИСКЉУЧЕНОСТИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
■ примарни показатељи		
1. Особе које су рано прекинуле школовање и нису на обуци	Учешће лица старости 18–24. године у укупном броју лица старости 18–24 године која су завршила највише основно образовање или мање (највиши ниво образовања или обуке који су стекли је 0,1 или 2 према ИСЦЕД-97) и која нису похађала било какву обуку или образовање у периоду од четири недеље које су претходиле анкети.	АРС
2. Ниска функционална писменост ученика (PISA)	Писменост исказана као слаб резултат ученика на PISA тесту. Тест мери знања и вештине 15-годишњих ученика (читање, знање из математике, научна писменост), са аспекта функционалне писмености и оспособљености за реални живот.	МП/Институт за психологију Филозофског факултета
■ секундарни показатељи		
3. Особе са ниским степеном образовања	Удео одраслих (старости 25 и више година) чији је највиши остварени степен образовања или обуке ИСЦЕД-97 0,1 или 2.	АРС
НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЉИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР

²⁸ Commission of the European communities, Working document – Consultation on the future “EU2020” strategy Brussels, 24.11.2009, COM(2009) 647 final

²⁹ http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc36_en.htm

1. Обухватност предшколским образовањем деце	Учешће деце која су укључена у програм предшколског образовања у односу на укупан број деце одговарајућег узраста. Потребно пратити разврстано на три подпоказатеља: <ul style="list-style-type: none"> ○ обухват деце обавезним припремним предшколским програмом, ○ обухват деце четворогодишњег узраста, ○ обухват деце до пет и по година. 	МП
2. Обухватност основним образовањем деце 7–14 година	Пратити преко две стопе: <ul style="list-style-type: none"> ○ учешће деце старости 7 година која су уписана у основну школу у односу на укупан број деце тог узраста, ○ учешће деце старости 7–14 година која похађају неки разред основне школе у односу на укупан број деце тог узраста. Пратити разврстано према висини прихода домаћинства, типу насеља, етничкој припадности, степену образовања мајке, статусу запослености мајке, статусу присилног мигранта, статусу ОСИ, полу и региону.	МП
3. Стопа прекида основног образовања	Број ученика одређеног годишта који су завршили основну школу у односу на број деце из те генерације која су уписала основну школу умањен за број оних који се још увек школују због обнављања разреда. Показатељ би требало пратити разврстано према полу, етничкој припадности, типу насеља, статусу ОСИ и степену образовања мајке. За поуздано праћење потребан централни регистар ученика јер ученици повремено мењају школе и обнављају разред.	МП
4. Обухватност средњим образовањем деце 15–18 година	Пратити преко две стопе: <ul style="list-style-type: none"> ○ учешће деце старе 15 година која су уписана у средњу школу у односу на укупан број деце тог узраста (стопа уписа у први разред средње школе), ○ учешће деце старе 15–18 година која похађају неки разред средње школе у односу на укупан број деце тог узраста. Разврстано према висини прихода домаћинства, типу насеља, етничкој припадности, статусу ОСИ и степену образовања мајке.	МП
5. Стопа прекида средњег образовања	Број ученика одређеног годишта који су завршили средњу школу у односу на број деце из те генерације која су уписала средњу школу умањен за број оних који се још увек школују због обнављања разреда. Ни овај показатељ се код нас не прати систематски, а могао би се добити из званичне статистике, слично као и <i>'dropout'</i> у основном образовању. Пратити разврстано према полу, типу насеља, етничкој припадности, висини прихода домаћинства, статусу ОСИ и степену образовања мајке. Процењена стопа је 1,95% . ³⁰	-
6. Функционална писменост одраслих	Учешће особа старијих од 15 година које немају ни компетирано основно образовање, а које нису у стању да прочитају текст од пола стране о теми из свакодневног живота, од укупног броја становника старијих од 15 година. Показатељ би требало пратити разврстано према старости, полу, типу насеља, статусу ОСИ и етничкој припадности.	-

³⁰ Влада РС, Тим потпредседника Владе за имплементацију ССС (2009), *Праћење друштвене укључености у Србији*

7. Обухват високим образовањем	Учешће особа уписаних на основне студије у односу на укупан број особа истог узраста (пратити шири узрасни интервал (нпр. 18–30 година) како би се обухватиле и могуће паузе између средњешколског и универзитетског образовања).	РЗС
8. Стопа прекида високог образовања	Број студената одређеног годишта који су завршили факултет у односу на број студената из те генерације која су уписала факултет умањен за број оних који се још увек школују због обнављања разреда или им факултет траје дуже. Потребно је водити рачуна о томе да студенти често прекидају студирање на једном факултету да би се уписали на неки други.	-
9. Електронска писменост	Учешће особа старијих од 15 година које су способне да самостално користе најмање један компјутерски програм, у односу на укупан број особа старијих од 15 година. Посебан значај има вештина коришћења програма за приступ Интернету. Овај показатељ се може пратити комбиновано са опремљеношћу домаћинства рачунаром.	РЗС
10. Доживотно учење одраслих	Учешће особа 25–64 година старости која су у периоду од четири недеље пре истраживања похађале неку обуку, тренинг.	-

Особе које су рано прекинуле школовање и нису на обуци старости 18–24. године

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	38,5	39,0	33,7	35,9
жене	23,9	26,3	23,8	23,3
укупно	31,3	32,7	28,8	30,0

Извор: *APC*

Ниска функционална писменост ученика – писменост исказана као слаб резултат ученика на PISA тесту (Програму за међународну процену постигнућа ученика). PISA тест мери функционалну писменост (математичку, читалачку, научну писменост), тј. колико су млади „опремљени” за живот у савременом друштву, квалитет и праведност образовања и факторе који су повезани са образовним постигнућима. PISA се усресређује на способност младих људи да користе своје знање и вештине у суочавању са изазовима у реалном животу, а не само на меру у којој су овладали одређеним школским програмом. Зато се резултати теста широко користе као показатељ будућих перспектива ученика на тржишту рада. Циљна група су ученици старости 15 година (крај прве године средње школе).

Квалитет образовања у Србији, PISA тест

	Математичка писменост				Научна писменост				Читалачка писменост			
	2003.		2006.		2003.		2006.		2003.		2006.	
	Србија	OECD	Србија	OECD	Србија	OECD	Србија	OECD	Србија	OECD	Србија	OECD
образовна постигнућа	437	500	435	498	436	500	436	500	412	494	401	492
квалитет образовања	445	500	440	500	445	500	440	500	420	500	406	500
% функционално неписмених	42	21	43	21	-	-	38	19	47	19	52	20
родна разлика (м наспрам ж)	1	11	5	11	-5	6	-5	2	-43	-34	-42	-38

Извор: *Квалитет и праведност образовања у Србији у PISA огледалу, Драгица Павловић-Бабић, Александар Бауцал*

Тестирање је у Србији спроводи се од 2003. године уз веома добар одзив ученика. Резултати тестирања из 2009. године очекује се крајем 2010. године.

Тумачење резултата PISA теста³¹: скала је конструисана тако да просечан резултат између OECD земљама износи 500 у све три области (математика, наука, читање), где око две трећине ученика оствари између 400 и 600 поена (стандардна девијација је 100 поена), са пондерисаним подацима тако да свака чланица учествује подједнако. Ипак, због укључивања нових земаља у OECD, просек PISA теста је нешто измењен, па одступа од 500, а стандардна девијација од 100. Нивои знања у математици су 1–6 (ниво 6 је за остварен број бодова преко 669), у читању 1–5 (ниво 5 је за остварен број бодова преко 625). С обзиром на то да једна година школовања носи 38 поена, петнестогодишњаци у Србији заостају скоро за две године школовања у односу на вршњаке у математичкој и научној писмености и више од две године у читалачкој писмености. Родна разлика у математичкој писмености у Србији мања је него за просек земаља OECD-а, разлике између два тестирања су повећане у корист дечака. Ипак, што се тиче научне и посебно читалачке писмености девојчице бележе знатно боље резултате.

Учешће популације старости 25 година и више са **ниским степеном образовања** може се добити из APC-а.

Лица која су завршила само основну школу старости 25 и више година

	април 2008.	октобар 2008.	април 2009.	октобар 2009.
мушкарци	17,3	17,9	17,6	18,1
жене	22,1	21,0	21,3	20,9
укупно	19,8	19,6	19,6	19,6

Извор: APC

Податке за **Обухватност предшколским образовањем деце** могуће је наћи у саопштењу ДД20 – Установе за децу предшколског узраста. Табела 2. истог саопштења даје податке о броју деце која су боравила у установама. Овај податак није прецизан јер је на узрасту од пет и по до шест и по година старости обавезан припремни предшколски програм (као нулти разред), па се зато као прецизнији користе подаци Министарства просвете.

Обухват деце предшколским боравком (%), школска 2008/2009.

Број деце у предшколском боравку	Број деце старости до 7 година	Обухват деце предшколским боравком (%)
183.651	449.087	40,9

Извор: РЗС, саопштење ДД20, таб. 3, Здравствено-статистички годишњак Републике Србије, 2008. Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут” табела 1.2 Становништво у РС по добним групама нема процени за 2008.

Обухват деце обавезним предшколским програмом може бити користан показатељ укључености деце предшколског узраста у образовни систем. До овог податка може се доћи преко саопштења ДД20 РЗС – Установе за децу предшколског узраста, табела 3. Она приказује обухват деце обавезним предшколским програмом, који је уведен 2006. године.

Обухват деце обавезним предшколским програмом (%), школска 2008/2009.

Број деце обухваћене целодневним и полудневним боравком	Број живорођене деце март 02– фебруар 03.	Обухват деце обавезним предшколским програмом (%)
71.444	77.822	91.80

Извор: РЗС, саопштење ДД20, таб. 3

³¹ Explaining Student Performance, Evidence from the international PISA, TIMSS and PIRLS surveys, Danish Technological Institute, November 2005, <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/5/45/35920726.pdf>

Предшколско васпитање и образовање, школска 2007/2008.

Узраст деце	Број рођене деце	Обухват		Процент обухвата	
		вртић	школа	вртић	школа
01.09.2004–01.09.2006, јасле (1–3 године)	150.904	24.842	-	16,5	
01.03.2002–01.09.2004, вртић (3–5,5 године)	196.531	92.186	-	46,9	
01.03.2001–01.03.2002, припремни предшколски програм (5,5–6,5 године)	78.477	72.382	5.037	92,2	6,4
01.03.2001–01.09.2006, јасле, вртић, ППП	425.912	189.410			98,65
					44,47

Извор: *Министарство просвете***Обухват деце припремним предшколским програмом, школска 2008/2009.**

Школска година	Број деце обухваћено програмом	Процент обухвата
2008/2009.	75.992	97,6

Извор: *Републички завод за статистику***Обухватност основним образовањем деце 7–14 година**

- Учесће деце старости 7 година која су уписана у основну школу у односу на укупан број деце тог узраста

Обухват основним образовањем деце старости 7 година, школска 2008/2009.

Број деце уписано у први разред основне школе	Број деце старости 7 година	Обухват основним образовањем деце старости 7 година (%)
72.328	73.397	98,5

Извор: *РЗС, саопштење ДД10, таб. 3; Процена РЗС-а за број становника у 2008**

- Учесће деце старости 7–14 година која похађају неки разред основне школе у односу на укупан број деце тог узраста

Обухват основним образовањем деце старости 7–14 година, школска 2008/2009.

Број ученика основних школа	Број деце старости 7–14 година	Обухват основним образовањем деце старости 7–14 година (%)
598.108	610.644	97,9

Извор: *РЗС, саопштење ДД10, таб. 3; Здравствено-статистички годишњак Републике Србије, 2008. Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут” табела 1.2 Становништво у РС по добним групама нема процени за 2008.*

Према подацима Министарства просвете обухватност основним образовањем након школске 2002/2003, дата је у табели испод.

Обухватност основним образовањем

Школска година	Укупно ученика	разред							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
2002/3.	680.440	84.096	82.804	83.120	82.710	87.408	85.666	85.841	88.795
2003/4.	667.570	81.045	82.828	82.423	82.938	83.778	85.445	84.807	84.306
2004/5.	659.543	80.219	80.286	82.416	81.992	83.813	82.473	84.840	83.504
2005/6.	641.612	71.633	79.556	79.421	81.904	82.665	82.079	81.323	83.031
2006/7.	622.562	69.051	70.972	78.905	78.885	82.665	80.974	81.365	79.745
2007/8.	610.078	72.009	68.847	70.405	78.524	80.132	80.541	79.957	79.663
2008/9.	598.108	72.328	71.867	68.076	70.124	79.996	77.639	79.516	78.562

Извор: *Министарство просвете*

Стопа обухвата основним образовањем

Школска година	Обухват (%)	Стопа одустанка (%)	Стопа завршавања (%)	Стопа настављања школовања (%)
2002/3.	96,10	0,39	91,80	96,96
2003/4.	97,74	1,94	98,02	99,99
2004/5.	99,03	0,52	99,11	97,59
2005/6.	98,41	0,36	95,00	97,33
2006/7.	99,01	0,45	99,18	98,13
2007/8.	98,81	0,51	99,46	98,60
2008/9.	98,46	0,36	99,24	98,45

Извор: Републички завод за статистику

Стопа осипања ученика у осмом разреду

Школска година	Број ученика осмог разреда	Број ученика који су завршили основну школу (осми разред)	Осипање у осмом разреду	Стопа осипања ученика у осмом разреду (%)
2002/3.	88.795	88.298	497	0,56
2003/4.	84.306	83.807	499	0,59
2004/5.	83.504	82.761	743	0,89
2005/6.	83.031	82.514	517	0,62
2006/7.	79.745	79.091	654	0,82
2007/8.	79.663	79.229	434	0,54
2008/9.	78.562	78.026	532	0,68

Извор: Министарство просвете

Стопа прекида основног образовања

Школска година	Разред								Број ученика који су завршили основну школу (осми разред)	Осипање између два разреда		Стопа осипања између два разреда (%)	Стопа осипања у осмом разреду (%)	Стопа осипања у генерацији школске 2000/1–2007/8. (%)
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		разред	број ученика			
2000/1.	85.226													
2001/2.														
2002/3.			83.120							1–3	2.106	2,5		
2003/4.				82.938						3–4	182	0,2		
2004/5.					82.813					4–5	125	0,2		
2005/6.						82.079				5–6	734	0,9		
2006/7.							81.365			6–7	714	0,9		
2007/8.								79.663		7–8	1.702	2,1		
2007/8.									79.229	8	434		0,54	
Генерација школске 2000/1–2007/8.										1-8	5.997			7,04 ³²

Извор: Министарство просвете

Напомена: Стопа осипања ученика у генерацији израчуната је на основу разлике броја ученика који су завршили основно образовање и броју ученика који су уписани у први разред осам година пре и не одговара потпуно дефиницији показатеља стопе прекида основног образовања (представља број ученика одређеног годишта који су завршили основну школу у односу на број деце из те генерације која су уписала основну школу умањен за број оних који се још увек школују због обнављања разреда)

³² На нивоу једне генерације (школска 2000/2001–2007/2008.) број ученика који су испали из система редовног школовања (напустили школу) је 5.997, што је око 7,04% у односу на број деце уписане у први разред. Деца која напуштају редовно школовање су најчешће из маргинализованих група (Роми) и школовање или не настављају или настављају у школама за образовање одраслих.

- **Обухватност средњим образовањем деце 15-18 година**

Обухват средњим образовањем деце старости 15 година, школска 2008/2009.

Број уписаних у први разред средње школе, старост 15 година	Процењени број становника старости 15 година, 2008. година	Нето стопа уписа у 1. разред средње школе (%)
74.238	83.764	88,63

Извор: РЗС, без података за КиМ

Обухват средњим образовањем деце старости 15–18 година, школска 2008/2009.

Број уписаних у први разред средње школе, старост 15–18 година	Процењени број становника старости 15–18 година, 2008. година	Нето стопа уписа у средњу школу (од 1. до 4. разреда) (%)
282.500	344.197	82,08

Извор: РЗС, без података за КиМ

Обухватност средњим образовањем

Школска година	Укупно ученика уписано у први разред средње школе
2005/6.	80.468
2006/7.	80.855
2007/8.	78.004
2008/9.	77.452

Извор: Министарство просвете

Стопа прекида средњег образовања, школска 2007/2008.

4-годишње школовање	Територија	Први	Други	Трећи	Четврти	Завршил и школу	Просек од 1. до 4. разреда	
2007/8.	Централна Србија	46.787	44.981	43.157	40.792	39.769		
	Војводина	15.633	15.099	14.231	12.930	12.867		
	Србија	62.420	60.080	57.388	53.722	52.636		
2008/9.	Централна Србија	47.792	44.839	43.679	41.763			
	Војводина	16.058	14.847	14.743	13.967			
	Србија	63.850	59.686	58.422	55.730			
поновци 2008/9.	Централна Србија	899	617	447	92			
	Војводина	397	269	145	20			
	Србија	1.296	886	592	112			
стопе (%)								
пролазност		94,20	96,25	96,92	97,98		96,34	
понављање		2,08	1,47	1,03	0,21		1,20	
одустајање		3,72	2,27	2,05	1,81		2,46	
3-годишње школовање							Просек од 1. до 3. разреда	
	2007/8.	Централна Србија	13.450	12.885	12.517		11.307	
		Војводина	5.464	5.205	5.032		4.727	
Србија		18.914	18.090	17.549		16.034		
2008/9.	Централна Србија	12.482	11.479	11.936				
	Војводина	5.195	4.577	4.755				
	Србија	17.677	16.056	16.691				
поновци 2008/09.	Централна Србија	832	439	172				
	Војводина	429	198	40				
	Србија	1.261	637	212				
стопе (%)								
пролазност		86,79	85,23	91,37			87,80	
понављање		6,67	3,52	1,21			3,80	
одустајање		6,54	11,24	7,42			8,40	

Извор: РЗС, без података за КиМ

Напомена: Показатељи су урађени по методологији Унеска: Unesco Institute for Statistics, Education Indicators, Technical guidelines, November 2009

- **Функционална писменост одраслих** – Функционална писменост одраслих у Србији се не мери, а као релативно слаба замена могу послужити подаци о броју неписмених на основу пописа спроведеног 2002. године (могу се наћи у публикацији Становништво, РЗС, Школска спрема и писменост). Неписмени су разврстани према полу, старости и месту становања.

Неписмено становништво, 2002.

Стопа писмено-сти (%)	Број неписме-них	Старост неписмених												65 и више година	непознато
		10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64			
96,6	232.925	3.023	3.338	3.146	2.822	2.865	3.287	4.282	5.481	5.719	7.103	15.231	172.738	3.890	

Извор: РЗС, Школска спрема и писменост, на основу пописа спроведеног 2002. године

До броја особа старијих од 15 година које немају комплетирано основно образовање и неписмени су може се доћи из исте публикације, разврстани према полу и месту становања.

Становништво старо 15 и више година, према школској спреми и писмености, 2002.

Без школске спреме – неписмени	1-3. разреда основне школе – неписмени	Учешће неписмених старијих од 15 година, без завршене основне школе	Стопа неписмених старијих од 15 година, без завршене основне школе
227.039	2.863	3,6	96,4

Извор: РЗС, Школска спрема и писменост, на основу пописа спроведеног 2002. године

- **Обухват високим образовањем** – РЗС први пут ове године објављује податке о новоуписаним студентима прве године студија школске 2009/2010. на високим школама и факултетима у виду саопштења АС10. Приказани су подаци о студентима на државним и приватним факултетима и високим школама по универзитетима, начину финансирања и према полу студената.

Новоуписани студенти прве године студија, школска 2009/2010.

	Број новоуписаних студената
Република Србија	54.510

Извор: РЗС, саопштење АС10 – Новоуписани студенти

Број студената према школским годинама

школска 2006/2007.	238.710
школска 2007/2008.	237.598
школска 2008/2009.	235.940

Извор: Министарство просвете

- **Уписани у различите нивое образовања**

Уписани у различите нивое образовања

	ISCED 0	ISCED 1 i 2	ISCED 3	ISCED 5	ISCED 6
школска 2006/2007.	150.651	653.649	291.978	238.710	-
школска 2007/2008.	154.444	641.034	289.766	236.534	1.064
школска 2008/2009.	157.566	628.517	289.746	233.016	2.924

Извор: Министарство просвете

Такође, из публикације РЗС-а, Школска спрема и писменост (на основу пописа спроведеног 2002. године), може се доћи до броја особа са вишим и високим образовањем.

Лица са вишим/високим образовањем, 2002.

Више образовање	Високо образовање	Учешће лица са вишим и високим образовањем у укупној популацији
285.056	411.944	11,0

Извор: РЗС, Школска спрема и писменост, на основу пописа спроведеног 2002. године

- До података о **електронској писмености** у Србији може се доћи преко публикације „Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2009. година” Према овом истраживању, 46,8% домаћинстава поседује рачунар, а 36,7% интернет-прикључак. Потврдно је одговорило на питање да ли су у претходна три месеца користили рачунар 49,3% испитаника, тј. преко 2.850.000 лица. Корисници рачунара су разврстани према нивоу образовања, радном статусу и полу. Чак 73% лица, која су у претходна три месеца користила рачунар, користила су га свакодневно. Може се претпоставити да особе које користе рачунар знају и најмање један компјутерски програм.
- **Доживотно образовање одраслих** сусреће се са неколико кључних проблема (још увек неадекватаном друштвеном односу према образовању, рестриктивном финансијском подршком, недостатком законске регулативе и стандарда, *непостојањем систематског праћења подручја образовања одраслих*, нерегулисаним питањем наставника у образовању одраслих). Министарство просвете је сачинило Национални извештај о развоју и стању образовања одраслих³³, који је поднет Унеску у склопу припрема за међународну конференцију CONFITEA VI одржане у априлу 2009. године.

³³http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UII/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/Serbia.pdf

8.5. Ускраћеност егзистенцијалних потреба

Ускраћеност егзистенцијалних потреба је национално специфична димензија социјалне искључености и састоји се из три групе показатеља – показатеља становања, опремљености домаћинства трајном робом и показатеља задовољења основних потреба. Од осам показатеља становања доступни су нам подаци за четири, а као извор користи се Анкета о потрошњи домаћинства (АПД).

Ревизијом сета показатеља за праћење Европске стратегије социјалне заштите и социјалног укључивања³⁴, у делу усаглашеног сета показатеља социјалне искључености усвојена су два секундарна показатеља и два показатеља контекста на пољу становања. Првом секундарном показатељу становања у ЕУ: *Показатељ трошкова становања*, одговара национално специфични показатељ *Финансијска оптерећеност домаћинства трошковима становања*, а другом секундарном показатељу ЕУ на пољу становања: *Показатељу пренасељености* одговара национално специфичан показатељ *Насељености*. Показатељи контекста на пољу становања су: *Депривација (ускраћеност) у становању* и *Удео трошкова становања у укупном расположивом доходу домаћинства*.

Опремљеност домаћинства трајном робом такође се израчунава на основу АПД-а, док се три показатеља задовољења основних потреба могу делимично заменити на основу података Института за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут” (показатељ квалитета исхране).

5. УСКРАЋЕНОСТ ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИХ ПОТРЕБА (МАТЕРИЈАЛНА ДЕПРИВАЦИЈА)		
НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЉИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
5.1. СТАНОВАЊЕ		
1. Стамбени статус	Учешће особа у односу на основ коришћења стана у којем домаћинство живи. Разликујемо домаћинства која живе у стану где је један од чланова домаћинства власник стана или живе бесплатно и домаћинства која плаћају закупнину (ренту) за стамбени простор. Овај показатељ се израчунава према величини домаћинства, типу насеља, приходним интервалима и броју деце до 18 година која живе у домаћинству.	АПД
2. Домаћинство / особа која је некада било без икаквог смештаја	Учешће особа које су биле без икаквог смештаја у односу на укупну популацију. Омогућава увид у распрострањеност искуства бескућништва, пре свега, међу особама које су у несигурном стамбеном статусу (колективни смештај, смештај код пријатеља или нелегални статус). Показатељ треба посматрати разврстано према старости, полу, образовању, величини домаћинства и броју деце, висини прихода домаћинства, етничкој припадности и статусу присилног мигранта Подаци о стамбеном статусу домаћинстава у Србији су доступни кроз попис и АЖС	-
3. Инфраструктурна опремљеност стана	Један од елементарних показатеља процене минималног квалитета становања. Представља пропорцију домаћинстава према опремљености стана инсталацијама текуће воде и струје. Разликујемо домаћинства која живе у: <ul style="list-style-type: none"> ○ становима опремљеним инсталацијама текуће воде и струје, ○ становима без спроведених инсталација текуће воде и струје, 	АПД

³⁴ European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of indicators for the monitoring of the European Strategy for the monitoring of the European Strategy for Social Protection and Social Inclusion – 2009 update*, Brussels, September 2009.

	<ul style="list-style-type: none"> ○ становима са спроведеном инсталацијом текуће воде, али без струје, и ○ становима са спроведеном инсталацијом струје, али без текуће воде. <p>Други начин представљања је: учешће домаћинстава чији стан нема базичну опремљеност у следећим дименизијама: електрична енергија, текућа вода, прикључак на систем јавног водоснабдевања, ВЦ, прикључак на јавну канализацију, купатило (сви који су на сумарној скали испод просечног скор). На основу скор по појединачним димензијама конструише се скала искључености која би разликовала домаћинства чији је стамбени простор потпуно инфраструктурно неопремљен (без струје и текуће воде), која имају само струју, али су без текуће воде, до оних која имају и струју и текућу воду, али остају ван система јавног водоснабдевања и канализације. Показатељ треба посматрати разврстано према старости, полу, величини домаћинства и броју деце, висини прихода домаћинства, образовању, етничкој припадности, статусу ОСИ и статусу присилног мигранта.</p> <p>Укључен је у АПД и АЖС.</p>	
4. Насељеност	<p>Такође припада елементарним показатељима процене минималног квалитета становања. Рачуна се као пропорција домаћинстава која имају мање 8–10м² по члану домаћинства и као пропорција домаћинстава која имају више од две особе по соби.</p> <p>Разврстати према полу, старости, величини домаћинства и броју деце у домаћинству, образовању, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу ОСИ и статусу присилних миграната.</p>	АПД
5. Квалитет становања и проблеми одржавања стана	<p>Показатељ се може дефинисати као пропорција домаћинстава чији стан има три или више од следећих проблема:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ нема довољно простора за све чланове домаћинства, ○ стан је влажан, ○ кров прокишњава, ○ зидови/подови су пропали, ○ дрвенарија (врата, прозори) је истрошена, ○ стан нема довољно дневног светла, ○ стан је без грејања током зиме због недостатка новца, ○ стан није прилагођен особама којима је отежано кретање (старе особе, ОСИ), <p>Показатељ је потребно разврстати према полу, старости, броју деце у домаћинству, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната, статусу ОСИ.</p> <p>Анкета о животном стандарду покрива све елементарне показатеља осим грејања стана, које садржи АПД.</p>	АПД
6. Финансијска оптерећеност домаћинства трошковима становања	<p>Учешће домаћинстава код којих укупни трошкови становања (закуп, рачуни за комуналне услуге, струју и сл.) прелазе половину укупних расположивих прихода домаћинства.</p> <p>Показатељ је потребно разврстати према полу, старости, радном статусу, образовању, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната, статусу особа са инвалидитетом.</p> <p>Анкета о животном стандарду покрива само неке елементе овог показатеља (неплаћени рачуни за комуналне услуге и електричну енергију).</p>	АПД
7. Препреке у остваривању бољих стамбених	<p>Учешће домаћинстава која немају квалификације или потребне информације да би конкурисала за неку од олакшица у становању (социјални стан, субвенционисани стамбени кредит,</p>	-

услова	<p>субвенционисани трошкови становања).</p> <p>Показатељ је потребно разврстати према полу, старости, величини домаћинства и броју деце у домаћинству, радном статусу, образовању, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната, статусу ОСИ.</p> <p>Није препознат ни у једном програму системске евиденције.</p>	
8. Квалитет стамбеног окружења	<p>Дефинише се као пропорција домаћинстава која се суочавају са неким од следећих проблема у окружењу:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ висок ниво загађености воде, ваздуха и/или тла због близине индустрије, депонија и складишта ризичних материјала или због саобраћаја, ○ висока учесталост криминала, ○ висок степен буке, ○ недостатак социјалне и економске инфраструктуре (школе, домови здравља, продавнице, радна места), ○ недостатак јавног транспорта, ○ неприлагођеност окружења посебним потребама ОСИ. <p>Неки од наведених елемената су до 2006. године праћени у АПД-у (инфраструктура у окружењу, транспорт). Показатељ је потребно разврстати према полу, старости, броју деце у домаћинству, радном статусу, образовању, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната, статусу ОСИ.</p>	
5.2. ОПРЕМЉЕНОСТ ДОМАЋИНСТАВА ТРАЈНОМ РОБОМ		
1. Опремљеност домаћинстава апаратима	<p>Може се добити као пропорција домаћинстава која имају скор на сумарној скали апарата (шпорет, клима уређај, машина за веш, машина за посуђе, микроталасна пећница, фрижидер, замрзивач, усисивач, телевизор, радио и остали музички уређаји, персонални рачунар, путнички аутомобил и ДВД) испод просека или као пропорција домаћинстава у којима је вредност апарата којима је опремљено домаћинство испод просека. Избор стандардне листе апарата варира између земаља и у времену.</p> <p>Показатељ се израчунава према полу, старости, величини домаћинства, типу насеља, приходним интервалима и броју деце до 18 година која живе у домаћинству.</p>	АПД
5.3. ЗАДОВОЉЕЊЕ ОСНОВНИХ ПОТРЕБА		
1. Квалитет исхране – неадекватна исхрана услед недостатка новца	<ul style="list-style-type: none"> ○ Учешће домаћинстава која не могу себи да приуште два obroка дневно због недостатка новца. ○ Учешће домаћинстава која не могу себи да приуште оброк са месом или заменом за месо најмање 2 пута недељно услед недостатака новца. <p>Разврстати према полу, старости, величини домаћинства, броју деце у домаћинству, образовању, радном статусу, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната и статусу ОСИ.</p> <p>Из података АПД-а и АЖС-а може се добити увид у објективно стање на основу дневника потрошње и само индиректно закључити да је реч о начину исхране услед недостатка новца, јер нема директно постављеног питања.</p>	Истражи вање „Социјал на искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”
2. Квалитет одевања – неадекватно одевање	<p>Учешће домаћинстава која не могу да купе одећу и обућу када је неопходна било ком члану домаћинства.</p> <p>Разврстати према полу, старости, величини домаћинства и броју деце у домаћинству, радном статусу, образовању, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната и статусу ОСИ.</p>	Истражи вање „Социјал на искљученост у

	Из података АЖС-а не може се добити тражени податак јер се не добија увид у однос потреба и куповине непрехрамбене робе.	Србији – интензитет, узроци и типови”
3. Одржавање хигијене	Учешће домаћинстава која не могу да купе адекватну количину основних (нелуксузних) производа за одржавање дневне хигијене (сапун, шампон, паста за зубе, женски хигијенски производи, детерџент за прање веша) за све чланове домаћинства. Разврстати према полу, старости, величини домаћинства и броју деце у домаћинству, радном статусу, образовању, висини прихода домаћинства, етничкој припадности, типу насеља, статусу присилних миграната и статусу ОСИ.	Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”

Стамбени статус, 2008.

Према величини домаћинства	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више чланова				
власник или живи бесплатно	96,7	97,2	96,4	96,2	97,4	98,8				
подстанар (целог или дела стана)	3,3	2,8	3,6	3,8	2,6	1,2				
Према типу насеља	укупно		градско подручје		остало подручје					
власник или живи бесплатно	97,1		56,6		43,4					
подстанар (целог или дела стана)	2,9		78,1		21,9					
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
власник или живи бесплатно	4,4	12,7	14,7	15,4	12,9	11,5	8,3	5,9	4,0	10,2
подстанар (целог или дела стана)	1,8	9,3	17,9	25,0	13,8	10,6	11,0	4,4	1,9	4,4
укупно	4,4	12,6	14,8	15,7	12,9	11,4	8,4	5,9	3,9	10,0
Према броју деце до 18 година која живе у домаћинству	без деце		1		2		3 и више			
власник или живи бесплатно	50,7		20,0		22,5		6,8			
подстанар (целог или дела стана)	41,9		20,9		27,0		10,2			
укупно	50,4		20,1		22,6		6,9			

Извор: АДП

Стамбени статус, 2009.

Према величини домаћинства	1 члан	2	3	4	5	6 и више
власник или живи бесплатно	97,3	97,1	95,9	96,3	97,8	99,4
подстанар (целог или дела стана)	2,7	2,9	4,1	3,7	2,2	0,6
Према типу насеља	укупно		градско подручје		остало подручје	
власник или	97,3		56,6		43,4	

живи бесплатно										
подстанар (целог или дела стана)	2,7			87,3			12,7			
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
власник или живи бесплатно	4,3	12,9	13,9	14,7	12,8	9,4	7,9	7,4	5,6	11,1
подстанар (целог или дела стана)	1,0	7,1	15,4	14,9	18,4	20,2	5,9	4,9	4,5	8,0
укупно	4,2	12,8	13,9	14,7	13,0	9,7	7,9	7,4	5,6	11,0
Према броју деце до 18 година која живе у домаћинству	без деце			1		2		3 и више		
власник или живи бесплатно	51,2			18,6		22,2		8,0		
подстанар (целог или дела стана)	37,0			23,5		33,3		6,2		
укупно	50,9			18,8		22,5		7,9		

Извор: АДП

Инфраструктурна опремљеност стана

	2008.	2009.
без струје и текуће воде	0,02	0,1
има струју и текућу воду	99,98	99,7
има струју и без текуће воде	0,29	0,2
без струје и са текућом водом	0,16	0,0

Извор: АДП

Насељеност, 2008.

Према величини домаћинства	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више чланова				
до 10м ² по члану домаћинства	-	3,2	7,5	24,8	27,6	36,9				
више од две особе по соби	-	-	21,7	16,2	35,0	27,0				
укупно	6,3	16,6	19,1	23,1	17,1	17,8				
Према типу насеља	укупно		градско подручје		остало подручје					
до 10м ² по члану домаћинства	4,49		67,4		32,6					
више од две особе по соби	9,08		66,1		33,9					
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
до 10м ² по члану домаћинства	2,7	16,0	13,8	16,3	19,6	8,7	7,7	3,2	3,1	8,9
више од две особе по соби	1,9	13,0	12,9	17,2	15,3	11,5	9,6	4,3	4,0	10,3
укупно	4,4	12,6	14,8	15,7	12,9	11,4	8,4	5,9	3,9	10,0

Према броју деце до 18 година која живе у домаћинству	без деце	1	2	3 и више
до 10м ² по члану домаћинства	19,0	14,9	39,0	27,0
више од две особе по соби	24,7	22,4	33,2	19,6
укупно	50,4	20,1	22,6	6,9

Извор: АДП

Насељеност, 2009.

Према величини домаћинства	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више чланова				
до 10м ² по члану домаћинства	-	3,2	9,2	28,5	25,0	38,5				
више од две особе по соби	-	-	17,4	16,3	35,8	30,5				
укупно	6,9	17,6	17,0	24,3	15,6	18,6				
Према типу насеља	укупно		градско подручје		остало подручје					
до 10м ² по члану домаћинства	4,1		66,3		33,7					
више од две особе по соби	8,3		66,2		33,8					
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
до 10м ² по члану домаћинства	2,5	12,4	16,4	20,6	12,8	13,0	7,5	5,3	3,5	6,1
више од две особе по соби	2,2	11,0	16,1	18,9	11,5	9,9	7,0	7,4	5,7	10,3
укупно	4,2	12,8	13,9	14,7	13,0	9,7	7,9	7,4	5,6	11,0
Према броју деце до 18 година која живе у домаћинству	без деце		1		2		3 и више			
до 10м ² по члану домаћинства	14,1		18,3		37,7		29,9			
више од две особе по соби	18,4		23,0		32,7		25,8			
укупно	50,9		18,8		22,5		7,9			

Извор: АДП

Финансијска оптерећеност домаћинства трошковима становања, 2008.

Према типу насеља	Укупно	Градско подручје	Остало подручје
трошкови становања су већи од половине прихода домаћинства	6,57	45,0	55,0

Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
трошкови становања су већи од половине прихода домаћинства	34,1	33,2	17,4	10,3	2,7	1,2	0,7	-	-	0,3
укупно	4,4	12,6	14,8	15,7	12,9	11,4	8,4	5,9	3,9	10,0

Извор: АДП

Финансијска оптерећеност домаћинства трошковима становања, 2009.

Према типу насеља	Укупно			Градско подручје			Остало подручје			
трошкови становања су већи од половине прихода домаћинства	6,6			44,7			55,3			
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
трошкови становања су већи од половине прихода домаћинства	32,7	34,9	14,9	11,0	2,7	2,0	0,8	0,3	0,4	0,4
укупно	4,2	12,8	13,9	14,7	13,0	9,7	7,9	7,4	5,6	11,0

Извор: АДП

Опремљеност домаћинства трајним добрима, 2008.

Према величини домаћинства	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више чланова
шпорет	19,0	25,3	19,3	17,6	10,4	8,4
машина за веш	15,3	24,8	20,4	19,3	11,3	9,0
клима уређај	9,5	19,6	24,9	23,9	12,9	9,2
машина за посуђе	8,8	19,2	23,5	26,3	12,6	9,5
микроталасна пећница	9,1	14,3	24,5	24,9	15,0	12,1
фрижидер	18,5	25,2	19,5	17,9	10,5	8,4
замрзивач	14,7	25,5	19,9	18,8	11,7	9,4
усисивач	15,7	24,5	20,5	19,5	11,3	8,6
телевизор	18,6	25,1	19,6	17,7	10,6	8,4
радио и остали музички уређаји	16,6	23,4	20,1	19,3	11,8	8,8
персонални рачунар	3,9	10,4	24,6	30,9	17,3	12,8
путнички аутомобил	3,8	19,3	22,1	25,6	15,4	13,8
ДВД	5,0	12,7	23,3	26,7	17,9	14,4
Према типу насеља	укупно		градско подручје		остало подручје	
шпорет	99,5		59,4		40,6	
машина за веш	86,4		64,0		36,0	
клима уређај	16,2		80,1		19,9	
машина за посуђе	5,8		76,0		24,0	
микроталасна пећница	15,5		73,9		26,1	

фрижидер		96,4		60,2		39,8				
замрзивач		81,9		56,4		43,6				
усисивач		82,1		64,8		35,2				
телевизор		96,2		59,8		40,2				
радио и остали музички уређаји		59,6		59,5		40,5				
персонални рачунар		31,9		72,1		27,9				
путнички аутомобил		46,0		58,0		42,0				
ДВД		27,3		64,3		35,7				
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001 – 20.000	20.001 – 30.000	30.001 – 40.000	40.001 – 50.000	50.001 – 60.000	60.001 – 70.000	70.001 – 80.000	80.001 – 90.000	90.001 и више
шпорет	7,7	19,0	16,9	15,0	11,3	9,3	6,5	4,5	2,9	7,0
машина за веш	4,0	16,3	17,1	16,4	12,5	10,3	7,3	5,0	3,1	7,9
клима уређај	1,3	6,9	10,3	11,3	11,1	13,2	9,5	10,3	6,0	20,3
машина за посуђе	1,0	5,7	5,1	7,4	12,2	11,1	15,4	10,8	7,7	23,4
микроталасна пећница	1,3	4,5	11,5	11,2	15,8	12,4	12,7	9,9	5,0	15,6
фрижидер	7,1	18,3	17,1	15,2	11,6	9,4	6,6	4,6	2,9	7,2
замрзивач	6,0	17,9	17,5	15,4	11,6	9,9	6,8	4,6	3,0	7,3
усисивач	4,4	15,8	16,9	16,3	12,4	10,4	7,4	5,1	3,3	8,0
телевизор	7,2	18,8	17,2	15,1	11,4	9,4	6,5	4,4	2,9	7,0
радио и остали музички уређаји	6,1	17,0	16,7	15,0	12,2	10,1	7,3	4,9	3,1	7,7
персонални рачунар	1,3	5,0	10,4	14,6	13,5	13,6	11,1	8,1	5,5	16,7
путнички аутомобил	2,0	7,1	13,0	16,4	14,4	13,4	10,0	6,8	4,3	12,5
ДВД	1,7	5,9	12,1	14,5	14,7	13,5	11,6	8,2	5,5	12,2

Извор: АДП

Опремљеност домаћинства трајним добрима, 2009.

Према величини домаћинства	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више чланова
шпорет	20,7	26,2	17,0	18,2	9,3	8,5
машина за веш	17,1	26,3	17,7	20,0	10,1	8,9
клима уређај	7,3	21,8	21,7	29,0	12,4	7,8
машина за посуђе	2,9	22,8	22,9	31,8	11,3	8,4
микроталасна пећница	5,2	19,6	22,9	28,6	12,5	11,3
фрижидер	20,2	26,3	17,1	18,5	9,4	8,5
замрзивач	16,8	26,1	17,2	19,7	10,1	10,0
усисивач	16,8	26,2	17,7	20,3	10,1	8,9
телевизор	20,3	26,3	17,1	18,4	9,4	8,6
радио и остали музички уређаји	18,9	25,5	17,4	19,4	10,3	8,5
персонални рачунар	3,4	11,7	22,9	33,3	16,8	11,8
путнички аутомобил	3,4	20,3	20,0	28,0	15,2	13,1
ДВД	3,7	16,1	21,5	29,8	15,4	13,5
Према типу насеља	укупно		градско подручје		остало подручје	
шпорет	99,5		59,7		40,3	
машина за веш	88,3		63,6		36,4	
клима уређај	18,0		80,9		19,1	
машина за посуђе	6,1		74,4		25,6	

микроталасна пећница		15,4					69,9			30,1
фрижидер		97,4					60,4			39,6
замрзивач		80,1					55,9			44,1
усисивач		84,5					64,2			35,8
телевизор		97,1					60,3			39,8
радио и остали музички уређаји		59,9					58,7			41,3
персонални рачунар		35,9					72,3			27,7
путнички аутомобил		45,2					59,4			40,6
ДВД		32,5					64,7			35,3
Према приходним интервалима, у РСД	до 10.000	10.001–20.000	20.001–30.000	30.001–40.000	40.001–50.000	50.001–60.000	60.001–70.000	70.001–80.000	80.001–90.000	90.001 и више
шпорет	6,5	19,7	16,1	14,6	11,5	8,0	6,7	5,4	4,0	7,5
машина за веш	3,9	17,0	16,3	15,3	12,4	8,8	7,5	6,0	4,4	8,4
клима уређај	1,0	5,8	8,7	10,7	10,5	12,6	11,8	10,4	8,2	20,2
машина за посуђе	0,9	4,9	6,6	9,6	8,1	8,3	11,5	9,0	9,2	31,9
микроталасна пећница	0,7	6,5	10,2	11,0	13,1	12,0	10,3	11,5	8,3	16,3
фрижидер	6,0	19,2	16,2	14,7	11,7	8,1	6,8	5,5	4,1	7,6
замрзивач	5,6	18,6	15,9	15,1	12,0	8,1	6,7	5,7	4,3	8,1
усисивач	3,8	16,6	16,1	15,4	12,6	9,1	7,3	5,9	4,5	8,5
телевизор	6,2	19,4	16,2	14,9	11,5	8,1	6,8	5,4	4,0	7,6
радио и остали музички уређаји	7,1	18,2	15,3	14,5	11,7	7,9	7,0	6,0	4,3	8,0
персонални рачунар	0,9	6,2	8,9	13,1	13,5	12,6	10,1	11,0	7,8	16,0
путнички аутомобил	2,4	7,2	10,6	15,0	13,7	11,4	10,1	9,0	6,8	13,8
ДВД	2,4	7,7	10,3	13,5	14,4	11,9	9,6	9,5	7,0	13,7
Према броју деце до 18 година која живе у домаћинству	без деце		1			2		3 и више		
шпорет	68,3					14,3		13,5		3,9
машина за веш	65,9					15,7		14,7		3,7
клима уређај	56,7					19,0		20,1		4,4
машина за посуђе	52,3					20,3		21,2		6,4
микроталасна пећница	46,6					24,1		23,5		5,9
фрижидер	68,1					14,4		13,7		3,8
замрзивач	67,1					14,7		14,5		3,8
усисивач	66,0					15,7		14,6		3,7
телевизор	68,1					14,5		13,6		3,7
радио и остали музички уређаји	67,4					14,2		14,5		3,9
персонални рачунар	45,9					25,3		23,7		5,3
путнички аутомобил	53,7					19,5		22,2		4,6
ДВД	47,3					22,8		24,0		5,9

Извор: АДП

Показатељ **Квалитет исхране – неадекватна исхрана услед недостатка новца** може се пратити према подацима Института за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут”, али нешто другачије од начина на који је показатељ дефинисан. Могуће је пратити број лица која свакодневно доручкују или имају сва три obroка дневно. Ипак, с обзиром на то да ови показатељи приказани у односу на материјално стање показују да најсиромашнији (као и најстарији и они који живе ван градских насеља) редовније узимају оброке од оних који су бољег материјалног стања (млађих, становника у градским насељима), а из разлога што вероватно немају средстава да се хране ван куће, боље је користити показатељ: Учешће лица која за припремање хране користе животињске масти. Он показује изразите разлике према материјалном стању лица.

Процент особа које за припремање хране користе животињске масти, 2006.

најсиромашнији	58,3
сиромашнији	44,7
средњи слој	34,0
богатији	22,3
најбогатији	9,0

Извор: Здравствено-статистички годишњак Републике Србије, 2008, Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут“³⁵

Слично, с обзиром на велику велику осетљивост показатеља: лица која конзумирају црни, ражани и сличне врсте хлеба, у односу на материјално стање и његово праћење, могло би да покаже степен угрожености дела популације. Овај показатељ може бити исказан упоредно са показатељем: учешће лица која једу свеже воће свакодневно, учешће лица која једу рибу мање од једном недељно... а који су доступни у публикацији Здравствено-статистички годишњак Републике Србије Института за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут”, чиме бисмо били у могућности да пратимо квалитет исхране према различитим критеријумима.

	Процент особа које...		
	конзумирају црни, ражани и сличне врсте хлеба	једу свеже воће свакодневно	једу рибу мање од једном недељно
најсиромашнији	5,4	32,6	64,4
сиромашнији	9,2	39,9	62,4
средњи слој	12,7	45,3	51,6
богатији	19,1	50,0	39,6
најбогатији	27,9	52,6	35,0

Извор: Здравствено-статистички годишњак Републике Србије, 2008, Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут”, стр. 355

Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови“³⁵ обављено у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”, чији је носилац Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, даје податке о степену задовољења основних потреба. Истраживање је обављено у мају 2009. године, на репрезентативном узорку који је обухватио 3.571 испитаника на територији целе Србије, без Косова и Метохије. Испитаници су били особе старије од 15 година, а прикупљање података је обављено директним интервјуисањем испитаника.

³⁵ **Истраживачки тим:** Срећко Михаиловић (руководилац истраживачког тима), Милош Мојсиловић, Ђорђе Вуковић, Бојан Клачар, Иво Чоловић.

Квалитет исхране³⁶, 2006.	%
Често смо гладни и немамо ни за минимум хране	3
Нисмо гладни, али су нам оброци сиромашни	12
Једемо углавном оно што је јефтино	20
Имамо довољно, али немамо за скупе намирнице	51
Можемо себи да приуштимо храну какву год желимо	14
Укупно	100

Извор: „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”

Квалитет одевања, 2006.	%
Носимо стару одећу, крпимо, други нам позајмљују	6
Купујемо половну одећу и обућу	3
Купујемо на пијаци, бувљаку, „код Кинеза”	29
Купујемо у продавницама, бутицима	42
Купујемо маркирану одећу и обућу	20
Укупно	100

Извор: „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”

Квалитет хигијене, 2006.	%
Немам ни навику, ни новца да чиним све што треба	26
Немам навику да чиним све што треба	8
Немам новца да чиним све што треба	8
На плану хигијене чиним онолико колико мислим да треба	45
Остали	13
Укупно	100

Извор: „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”

³⁶ О исхрани, као димензији социјалне искључености, закључивано је на основу изјаве испитаника о довољности и квалитету хране, а ова самооцена квалитета исхране је у високој корелацији са учесталашћу меса и рибе у исхрани.

8.6. Друштвена партиципација

Друштвена партиципација је такође национално специфична димензија социјалне искључености и садржи девет показатеља који имају циљ да покрију широка поља културне, грађанске, политичке партиципације, доступност правосудног система, распрострањеност насиља у породици, али и субјективну процену социјалне искључености. Ипак, доступност званичних података за ову димензију је врло слаба и у извештају су коришћени показатељи који не одговарају дефиницијама показатеља, само из разлога да се стекне општи увид у ову важну димензију социјалне искључености.

6. ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА		
НАЦИОНАЛНО СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЉИ	ДЕФИНИЦИЈА ПОКАЗАТЕЉА	ИЗВОР
1. Поседовање личних докумената	Учешће особа којима недостају уверење о држављанству и извод из матичне књиге рођених; разврстано према земљи рођења и према етничкој припадности. Документ који је посебно важан за жене због оставаривања права на имовину или породичну пензију – венчани лист, па би зато било потребно пратити и учешће особа које су у браку без венчаног листа.	АЖС
2. Могућност остваривања права на социјалну заштиту у случају потребе	Учешће особа које су основано тражиле, али нису оствариле социјалну заштиту у односу на укупан број оних који су остварили такву заштиту; разврстано према старости, образовању, полу, етничкој припадности и типу насеља (урбано/рурално). У АЖС-у једини облик социјалне заштите за који постоји информација о разлозима неостваривања права је новчана социјална помоћ.	АЖС
3. Степен културне партиципације	Учешће особа које се нису укључиле ни у једну јавну културну манифестацију у претходна 3 месеца међу особама старијим од 14 година; разврстано према старости, образовању, полу, типу насеља, етничкој припадности, статусу присилног мигранта, статусу ОСИ, статусу физичке изолованости (служење затворске казне, служење војног рока, болничко лечење). Под културним манифестацијама се мисли на све облике излагања културних садржаја који захтевају макар минималан степен активирања корисника (долазак на представу, укључивање у интернет-форум, набављање посебних штампаних издања и сл., али не и гледање ТВ, читање новина и сл.).	Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”
4. Степен политичке партиципације	Учешће држављана старијих од 25 година који имају бирачко право и који нису учествовали ни на једном нивоу политичких избора у последњих 8 година; укупно и разврстано према старости, образовању, полу, статусу ОСИ и типу насеља.	РЗС, Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”
5. Степен грађанске партиципације	Учешће пунолетних становника који нису чланови ниједне организације цивилног сектора (удружења грађана, синдиката, политичке партије, професионалног удружења, спортског удружења, школског одбора и сл.); укупно и разврстано према типу насеља, образовању, старости, полу, статусу ОСИ, статусу запослености и етничкој припадности Праћено од 1997. године у неколико независних социолошких анкета.	Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”
6. Доступност	Учешће пунолетних особа чија су имовинска, грађанска, брачна и сл. права угрожена, а одустали су од покретања судског спора	-

правде	због недостатка финансијских средстава, непознавања правосудног система, притисака и сл. Пратити разврстано према полу, старости, статусу запослености, статусу ОСИ и етничкој припадности.	
7. Интензитет социјалне умрежености на микронивоу	Учешће пунолетних особа које су се у последњих годину дана дружиле са суседима/рођацима/пријатељима ређе од једном недељно, разврстано према старости, образовању, типу насеља, полу, етничкој припадности и статусу присилног мигранта.	Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”
8. Распрострањено ст насиља у породици	Специфичан показатељ који показује проблем искључености у основном друштвеном окружењу. Учешће особа које су биле жртве породичног насиља у односу на укупан број особа које живе у домаћинствима са више од 1 члана. У току је формирање базе података у коју ће се сливати подаци из релевантних институција (МУП, тужилаштво, ЦСР). ништа о овоме нисам чула на радионици о насиљу у породици	РЗС
9. Субјективна процена социјалне искључености ³⁷	<ul style="list-style-type: none"> ○ Осећај усамљености и недостатка подршке од стране породице/пријатеља. ○ Учешће пунолетних становника који су исказали јак интензитет оваквог осећаја. ○ Осећај дискриминације заснован на реалном искуству. ○ Учешће особа старијих од 14 година које пријаве да им је у последњих годину дана бар једном неправедно онемогућено остваривање права на: рад, образовање, здравствену, социјалну заштиту или слободно кретање (због старости, пола, етничке припадности, сексуалне оријентације, вере, расе и сл.). ○ Осећај немогућности утицаја на важне одлуке о животу заједнице на микронивоу. ○ Учешће пунолетних грађана који пријаве осећај веома слабог утицаја на одлуке о животу локалне заједнице. ○ Осећај неприпадања ниједној друштвеној групи/заједници осим ужој породици. ○ Учешће становника старијих од 15 година који се овако изјасне у односу на укупан број становника старијих од 15 година (овај показатељ указује на најопштији облик социјалне (не)партиципације). <p>Анализирати разврстано према старости, полу, образовању, типу насеља, етничкој припадности, статусу присилног мигранта и статусу ОСИ.</p> <p>Мерено спорадично, у независним анкетним истраживањима.</p>	Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”

Степен културне партиципације – може се ограничено пратити преко податка **посета биоскопима** који је доступан у публикацији Општине у Србији. Ова публикација даје увид у број посетилаца биоскопа током једне године разврстано према општинама у Србији. Ипак, овакав податак ништа не говори о броју лица која су посетила биоскоп, већ само колико је улазница за филмове продато.

³⁷ Као субјективна процена, нема значај као самосталан показатељ, али укрштена са објективним показатељима даје потпунију слику референтног оквира у којем појединци граде своју социјалну акцију

Степен културне партиципације	
Посета биоскопа, 2007. године	
број продатих улазница	1.393.610

Извор: РЗС, Општине у Србији, 2008, поглавље 17. Култура

Степен политичке партиципације - може се ограничено пратити преко поређења броја бирача уписаних у бирачке спискове и броја оних који су гласали. Публикација РЗС, **Локални избори 2008**, даје ове податке. Могуће је утврдити број лица који је гласао, али не и број лица који у последњих 8 година није излазио на изборе.

Степен политичке партиципације (бирачи на локалним изборима 2009.)		
Уписани у бирачке спискове	Гласали	Учешће гласалих (%)
5.548.606	4.008.071	61,20

Извор: РЗС, Локални избори 2008.

Субјективна процена социјалне искључености анализирана је у већ споменутом истраживању „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”.

Самооцена утицаја на одлуке о животу локалне заједнице	%
нема никаквог утицаја	68
мали утицај	17
осредњи утицај	11
велики утицај	3
веома велики утицај	1
Укупно	100

Извор: Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови” у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”

Културни активитет	%
културно пасивни ³⁸	14
веома ниска културна активност	38
ниска културна активност	30
осредња културна активност	14
висока културна активност	4
Укупно	100

Извор: Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови” у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”

Политички активитет ³⁹	%
политички пасивни	13
веома ниска политичка активност ⁴⁰	26
ниска политичка активност	34
осредња политичка активност	19
висока политичка активност	8
Укупно	100

Извор: Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови” у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”

³⁸ Група која у најбољем случају само понекад гледа телевизију (61% њих), док неки не чине чак ни то (38%).

³⁹ Закључивано на основу учесталости информисања о политичким темама кроз медије, разговоре о политичким темама са окружењем, изласке на изборе, праћење изборних кампања и учешће у изборним кампањама.

⁴⁰ Своди се на праћење политике кроз медије или излазак на изборе.

Социјална партиципација – формалне мреже ⁴¹	%
неукључен у формалне мреже (непостојање свих контаката)	84
мало укључен у формалне мреже	12
осредње укључен у формалне мреже	2
високо укључен у формалне мреже	1
веома високо укључен у формалне мреже	1
Укупно	100
Социјална партиципација – неформалне мреже	%
неукључен у неформалне мреже	1
мало укључен у неформалне мреже	2
осредње укључен у неформалне мреже	15
високо укључен у неформалне мреже	52
веома високо укључен у неформалне мреже	30
Укупно	100

Извор: Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови” у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”

Осећај припадности социјалним групама ⁴²	%
осећај искључености из социјалних група	1
осећај ниске припадности социјалним групама	7
осећај осредње припадности социјалним групама	29
осећај приличне припадности социјалним групама	37
осећај потпуне припадности социјалним групама	26
Укупно	100

Извор: Истраживање „Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови” у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”

Распрострањеност насиља у породици мерено према броју пријављених лица за ово кривично дело, расте током година, али се овај податак мора прихватити са пажњом јер може значити да је током година дошло само до већег јављања жртава полицији. Наиме, жртве породичног насиља се често не јављају полицији и стога њихово потпуно обухватање представља проблем.

Насиље у породици – Пријављена пунолетна лица⁴³ према кривичном делу насиље у породици

	2004	2005	2006	2007	2008
Укупно	1.009	1.397	2.191	2.550	3.276
Мушкарци	953	1.312	2.049	2.377	3.016
Жене	56	85	142	173	260
Одбачена пријава	251	366	473	636	845
Прекинута истрага	0	1	5	3	17
Обустаљена истрага	46	39	41	129	125
Поднета оптужница	712	991	1.672	1.782	2.289

Извор: РЗС, на основу коначних одлука тужилаштва и правоснажних пресуда/решења суда

Насиље у породици – Осуђена пунолетна лица⁴⁴ према кривичном делу насиље у породици и жртвама

	Укупно осуђени	Свега осуђени (достављени подаци о жртви)	Оштећени (жртве кривичног дела породичног насиља)		
			Свега	Пол	
				Мушки	Женски

⁴¹ О укључености у формалне мреже закључивано је на основу учесталости контаката са политичким партијама, црквеним организацијама, синдикатима и невладиним организацијама.

⁴² Високо развијен осећај припадности социјалним групама (породица, кварт/улица, место становања, нација и професија) последица је готово потпуног поистовећивања са припадањем породици.

⁴³ Пријављено пунолетно лице је лице против кога је поступак по кривичној пријави и претходни поступак завршен

⁴⁴ Оптужено и осуђено пунолетно лице је оптужено пунолетно лице против кога је кривични поступак правоснажно завршен

2007	1.274	1.143	1.488	313	1.175
2008	1.645	1.506	1.931	404	1.527

Извор: РЗС, на основу коначних одлука тужилаштва и правоснажних пресуда/решења суда

Анекс 1 – ЛИСТЕ ПОКАЗАТЕЉА

Показатељи социјалне укључености, листа усвојена у децембру 2001. године

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа ризика сиромаштва
 - 1а Стопа ризика сиромаштва према старости и полу
 - 1б Стопа ризика сиромаштва према најчешћем статусу на тржишту рада
 - 1в Стопа ризика сиромаштва према типу домаћинства
 - 1г Стопа ризика сиромаштва према типу власништва
 - 1д Праг ризика сиромаштва
2. Неједнакост дистрибуције прихода, квинтилни однос C80/C20
3. Стална стопа ризика сиромаштва
4. Релативни јаз ризика сиромаштва
5. Регионална кохезија
6. Стопа дугорочне незапослености
7. Особе које живе у домаћинствима без запослених чланова
8. Особе које рано напуштају образовање и нису на школовању или обуци
9. Очекивано трајање живота на рођењу
10. Субјективни здравствени статус према нивоу прихода

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

11. Дисперзија стопе ризика сиромаштва
12. Стопа ризика сиромаштва фиксирана у једном моменту
13. Стопа ризика сиромаштва пре социјалних трансфера
14. Неједнакост дистрибуције прихода, Gini коефицијент
15. Стопа сталног ризика сиромаштва (50% медијане)
16. Удео дугорочне незапослености
17. Стопа веома дуге незапослености
18. Особе са ниским степеном образовања

Напомена: Детаљна методологија израчунавања показатеља заједно са дефиницијом сваког од њих, може се наћи у документу Европске комисије: **The Laeken indicators: Detailed calculation methodology**, доступан за преузимање на сајту: <http://www.cso.ie/eusilc/documents/Laeken%20Indicators%20-%20calculation%20algorithm.pdf>.

Показатељи социјалне укључености, након ревидирања у јулу 2003. године⁴⁵

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа ризика сиромаштва
 - 1а Стопа ризика сиромаштва према типу домаћинства
 - 1б **нов** Стопа ризика сиромаштва према интензивности рада чланова домаћинства
 - 1в * Стопа ризика сиромаштва према најчешћем статусу на тржишту рада
 - 1г Стопа ризика сиромаштва према типу власништва
2. Праг ризика сиромаштва
3. Неједнакост дистрибуције прихода, квинтилни однос C80/C20
4. Стопа сталног ризика сиромаштва
5. Релативни јаз ризика сиромаштва
6. Регионална кохезија
7. Стопа дугорочне незапослености
8. Особе које живе у домаћинствима без запослених чланова
 - 8а * Особе које живе у домаћинствима без запослених чланова: деца
 - 8б * Особе које живе у домаћинствима без запослених чланова: одрасли
9. Особе које рано напуштају образовање и нису на школовању или обуци
10. **нов** Ниска функционална писменост ученика (мерена PISA тестом)
11. Очекивано трајање живота (на рођењу, у првој години живота, са 60 година)
12. Субјективни здравствени статус према нивоу прихода

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

13. Дисперзија стопе ризика сиромаштва
14. Стопа ризика сиромаштва фиксирана у једном моменту
15. Стопа ризика сиромаштва пре социјалних трансфера
16. Gini коефицијент
17. Стопа сталног ризика сиромаштва (50% медијане)
18. **нов** Стопа ризика сиромаштва запослених
19. Удео дугорочне незапослености
20. Стопа веома дуге незапослености
21. Особе са ниским степеном образовања

Напомена: Редифинисани показатељи у односу на првобитно прихваћене (2001) означени су *, а показатељи уведени након ревизије означени су речју „нов” испред назива показатеља.

⁴⁵ European Commission, Eurostat, *Continuity of indicators between end-ECHP and start-SILC Algorithms to compute cross-sectional indicators of poverty and social inclusion adopted under the open method of coordination*, August 2005, www.insee.fr/en/insee-statistique.../Eurostat_social_indicators_EN.pdf

Показатељи социјалне заштите и социјалног укључивања, листа из септембра 2009. године⁴⁶

КРОВНИ ПОКАЗАТЕЉИ

1. 1a Стопа ризика сиромаштва + Илустративна вредност прага ризика сиромаштва
- 1b Релативни јаз ризика сиромаштва
2. Неједнакост дистрибуције прихода, квинтилни однос C80/C20
3. Очекивано трајање живота у здрављу
4. Особе које рано напуштају образовање и нису на школовању или обуци
5. Особе које живе у домаћинствима без запослених чланова
6. Пројектовани укупни расходи на социјалну заштиту⁴⁷
7. Адекватност пензија
- 7a Медијана релативних прихода старијих лица⁴⁸
- 7b Консолидована стопа замене⁴⁹
8. Незадовољене потребе за медицинском негом према изјави испитаника
9. Стопа ризика сиромаштва фиксирана у једном моменту (могућа замена или допуна: материјалном депривацијом или показатељима сталног сиромаштва у будућности)
10. Стопа запослености старијих радника
11. Стопа ризика сиромаштва запослених
12. Стопа активности (могућа замена или допуна показатељима: MWP –make work pay)
13. Регионална кохезија
14. Укупни расходи за здравствену заштиту по становнику

КОНТЕКСТ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Раст БДП-а
2. Стопа запослености, према полу; Стопа незапослености, према полу и главне старосне кохорте; Стопа дугорочне незапослености, према полу и кључне старосне кохорте
3. Очекиван животни век при рођењу и у 65. години живота
4. Стопа зависности старог становништва, тренутна и пројектована
5. Дистрибуција становништва по типу домаћинства, укључујући и колективна домаћинства
6. Јавни дуг, тренутни и пројектовани, % БДП-а
7. Трошкови социјалне заштите, текући, по функцији, бруто и нето
8. Незапослена домаћинства по главним типовима домаћинства
9. Показатељи исплативости рада (замка незапослености, замка неактивности (посебно случај другог члана домаћинства који остварује зараду), замка ниске зараде.
10. Нето приходи корисника социјалне помоћи као проценат границе ризика од сиромаштва за три типа незапослених домаћинстава⁵⁰

⁴⁶ European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of indicators for the monitoring of the European Strategy for Social Protection and Social Inclusion – 2009 update*, Brussels, September 2009.

⁴⁷ Пројекције укупних јавних расхода на социјалну заштиту (пензије, здравствена заштита, дугорочна нега, накнаде за незапослене), тренутни ниво изражен као проценат БДП-а и пројектована промена учешћа у БДП-у изражена у процентуалним поенима.

⁴⁸ Медијана еквивалентних расположивих прихода лица старости 65 и преко 65 година као однос прихода лица старости 0–64 година.

⁴⁹ Медијана прихода од пензија у старосној групи 65–74 година у односу на медијану зарада лица у старосној групи 50–59 година, не рачунајући остала социјална давања.

⁵⁰ Овај показатељ односи се на приход лица која живе у домаћинствима која се ослањају само на „последње прибежиште” – социјална давања (укључујући и накнаде за становање) и која немају на располагању ниједан други извор прихода (од других накнада социјалне заштите – нпр. програма за незапослене или лица са инвалидитетом – или из рада). Циљ показатеља је процена да ли су сигурносне мреже обезбеђене за домаћинства која су највише искључена са тржишта рада довољне да се људи издигну из сиромаштва. Овај показатељ се израчунава на основу модела пореских ослобођења које су заједно израдили OECD и Европска комисија. Он се израчунава само за земље где постоје

11. Стопа ризика од сиромаштва пре социјалних трансфера (осим пензија), 0–17, 18–64, 65+⁵¹
12. Промена пројектованог теоретског односа замене⁵² за базни случај 2004–2050 уз информације о типу пензијског програма, и промена пројектоване јавне потрошње за пензије 2004–2050.

ПОКАЗАТЕЉИ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ

Циљ стуба социјалне искључености је да начини „одлучујући утицај на искорењивање сиромаштва и социјалне искључености“

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа ризика сиромаштва + Илустративна вредност прага ризика сиромаштва
2. Стална стопа ризика сиромаштва
3. Релативни јаз ризика сиромаштва
4. Стопа дугорочне незапослености
5. Особе које живе у домаћинствима без запослених чланова
6. Особе које рано напуштају образовање и нису на школовању или обуци
7. Јаз запослености имиграната
8. Стопа материјалне депривације⁵³
9. Становање
10. Незадовољене потребе за медицинском негом према изјави испитаника
11. Благостање деце – за израду

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа ризика од сиромаштва
 - 1а. Ризик од сиромаштва према типу домаћинства
 - 1б. Ризик од сиромаштва према радном интензитету домаћинства
 - 1в. Ризик од сиромаштва према најчешћем статусу активности
 - 1г. Ризик од сиромаштва по статусу посуда стамбеног простора
 - 1д. Дисперзија око прага ризика од сиромаштва
2. Лица са ниским степеном образовања
3. Низак степен читалачке писмености ученика
4. Дубина материјалне депривације
5. Трошкови становања⁵⁴

некатегорисана социјалне давања и за три типа незапослених домаћинстава: самачка, самохрани родитељ са двоје деце и брачни пар са двоје деце. Овај показатељ је посебно релевантан при анализи показатеља исплативости рада (MWP – make work pay).

⁵¹ Овај показатељ служи за поређење уоченог ризика од сиромаштва са хипотетичком мером ризика од сиромаштва у непостојању свих социјалних трансфера (осим пензија), кад су све ствари на истом нивоу. Нарочито се непромењивима остављају структура домаћинства и тржишта рада. Ова мера не узима у обзир друге врсте трансфера који утичу на расположиве приходе домаћинства као што су трансфери у природе и снижење пореза.

⁵² Дефиниција: Промена теоретског нивоа прихода од пензија у тренутку преласка који се односи на приход из рада у последњој години пре пензионисања за хипотетичког радника (базни случај) исказане у процентуалним поенима за период 2004–2050. године, са информацијама о врсти пензијског плана и променама јавне потрошње за пензије као удела БДП-а за период 2004–2050. године. Ова информација само колективно може формирати показатељ који се назива Пројектовани теоретски однос замене. Резултати се односе на текуће и пројектоване, бруто (јавне и приватне) и укупне нето стопе замене, и требало би да буду праћене информацијама о репрезентативности и претпоставкама (стопе доприноса и стопа покривености, јавне и приватне).

⁵³ Удео становништва које живи у домаћинствима којима недостаје најмање три од следећих 9 ствари: домаћинство није могло да приушти: i) да се суочи са неочекиваним трошковима, ii) једну недељу годишњег одмора ван свог дома, iii) да плати дугове (хипотеку или најам, рачуне за комуналне услуге или рату за најам или куповину), iv) оброк са месом, пилетином или рибом сваки други дан, v) да адекватно греје дом или није могло да приушти (чак и да је хтело): vi) машину за веш, vii) ТВ у боји, viii) телефон, ix) приватни аутомобил.

⁵⁴ Дефинисан је као проценат становништва које живи у домаћинству у коме укупни трошкови становања (трошкови становања након олакшица за становање, ако постоје) износе више од 40% укупно расположивих прихода домаћинства (без олакшица за становање, ако постоје). У трошкове становања улазе исплате рата за хипотеку (након пореских олакшица, ако постоје) за власнике, закупнина за особе

6. Пренасељеност⁵⁵
- КОНТЕКСТ ПОКАЗАТЕЉИ:*
1. Однос квинтиле прихода (C80/C20)
 2. Gini коефицијент
 3. Регионална кохезија
 4. Очекивано трајање живота у здрављу и Очекивано трајање живота при рођењу, у 65. години живота, *(према социо-економском статусу када постоји)*
 5. Стопа ризика од сиромаштва фиксирана у времену
 6. Стопа ризика од сиромаштва пре социјалних новчаних трансфера (осим пензија)
 7. Незапослена домаћинства према главним типовима домаћинства (подела секундарног показатеља 1a)
 8. Ризик сиромаштва међу запосленима, подела на оне који раде са пуним радним временом/пола радног времена
 9. Показатељи исплативости рада (замка незапослености, замка неактивности (посебно случај друге особе у домаћинству која зарађује), замка ниске зараде)
 10. Нето приходи корисника социјалне помоћи као проценат границе ризика од сиромаштва за 3 типа незапослених домаћинстава (самачка, самохрани родитељ са двоје деце и брачни пар са двоје деце)
 11. Ограничења у дневним активностима према квинтилама прихода према сопственој изјави испитаника, према полу, према старости (0–17, 18–64, 65+)
 12. Депривација у становању⁵⁶
 13. Удео трошкова становања у укупним расположивим приходима домаћинства⁵⁷

ПОКАЗАТЕЉИ ПЕНЗИЈА

Први усаглашени циљ – адекватне пензије

„Обезбедити одговарајуће пензије за све и приступ пензијама које омогућавају грађанима да, у разумној мери, одрже свој животни стандард након пензионисања, у духу солидарности и правичности између и

које изнајмљују стан, обавезне услуге и трошкови (канализација, одношење смећа, итд.), редовно одржавање и поправке, порези и трошкови комуналних услуга (вода, струја, гас и грејање). Исплата главнице ималаца хипотеке не сматра се трошковима становања. Олакшице за становање укључују помоћ за плаћање станарине и помоћ власницима који живе у сопственом стану. Помоћ за плаћање станарине, тј. субвенционисање закупнине је трансфер који државни орган одобрава закупцима, на основу испитивања њиховог имовинског стања, повремено или дугорочно, да би им помогао при плаћању закупнине. Накнаде власницима који живе у сопственом стану су трансфер који државни орган одобрава власнику, на основу испитивања његовог имовинског стања, да би му смањило текуће трошкове становања; у пракси је то често помоћ за отплату хипотеке. Предлог је да се показатељ у праћењу разврстава према: полу, старости, квинтилама прихода, статусу сиромашни/нису сиромашни, статусу поседа стамбеног простора (4 категорије: пуно власништво, власник и даље плаћа хипотеку; закупци по тржишним ценама; закупци по субвенционисаним ценама или бесплатно становање), степену урбанизације, типу домаћинства.

⁵⁵ Сматра се да лице живи у превише густо насељеном домаћинству уколико домаћинство нема на располагању најмање: једну собу за домаћинство, једну собу за сваки пар, једну собу за сваку неожењену/неудату особу старости 18+, једну собу – за двоје неожењених/неудатих лица истог пола, старости између 12 и 17 година, једну собу за сваку неожењену/неудату особу различитог пола старости између 12 и 17 година, једну собу – за две особе испод 12 година старости. Самачка домаћинства која се сматрају ускраћеним су она у којима особа живи у гарсоњери у којој спаваћа соба није одвојена од дневне собе.

⁵⁶ Дефинисан као проценат становништва који је ускраћен у сваком од елемента квалитета становања, као и проценат становништва ускраћен по броју елемената квалитета становања. Разматрају се следећи проблеми у квалитету становања: *кров прокишињава, влажни зидови, подови или темељи, или трулеж на рамовима прозора или подовима, стан нема купатило или туш; у стану не постоји тоалет искључиво на располагању том домаћинству; у стану нема довољно светла*. Подела се врши према полу, старости (0–17; 18–64; 65+).

⁵⁷ Медијана дистрибуције удела трошкова становања (без субвенција за становање) у укупном расположивом доходу (без субвенција за становање) међу појединцима у целој популацији. *Разврстано према: полу, старости (0–17; 18–64; 65+), статусу сиромашни/нису сиромашни; степену урбанизације*.

унутар генерација.”

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа ризика од сиромаштва међу старим особама
2. Медијана релативних прихода старих лица
3. Консолидована стопа замене
4. Промена пројектоване теоретски могуће стопе замене за основни случај 2006–2046 употпуњена информацијама о типу пензијског плана и промена пројектоване јавне потрошње за пензије (2006–2046)

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа ризика од сиромаштва међу старим особама
2. Медијана релативних прихода старих лица (60+)
3. Консолидована стопа замене (укључујући и остала социјална давања)
4. Неједнакости у висини прихода – (С80/С20) међу становништвом старости 65+
5. Јаз ризика од сиромаштва старих особа
6. Ризик од сиромаштва пензионера
7. Учесталост ризика од сиромаштва старих према статусу поседа стана
8. Ризик од сиромаштва израчунат на 50% и 70% медијане националних изједначених прихода старих особа

КОНТЕКСТ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Састав прихода према извору (пензије, остале социјалне накнаде; зараде из рада; други извори) и по квинтили прихода за особе старости 60+, 65+, 75+

Други усаглашени циљ пензије – одрживе пензије

„Обезбедити финансијску одрживост јавних и приватних пензијских планова имајући у виду притисак на јавне финансије и старење становништва, а у контексту тросмерне стратегије решавања буџетских импликација старења, пре свега: подршком продуженом радном веку и активном старењу; уравниотежавањем доприноса и давања на одговарајући и социјално правичан начин; и подизањем нивоа приступачности и безбедности финансираних и приватних планова.”

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Укупна потрошња за пензије (% БДП-а)
2. Стопа запослености – лица старости 55–64 година представља кључну димензију одрживости
3. Стварна старост изласка са тржишта рада
4. Пројекције потрошње за пензије, јавне и укупно, 2004–2050 (% БДП-а)

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

5. Укупни трошкови социјалне заштите (% БДП-а)
6. Декомпозиција пројектованог повећања јавних расхода за пензије (Декомпозиција са стопом зависности старијег становништва, ефекат запослености, стопа преласка и стопа накнада)

КОНТЕКСТ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Стопа зависности старијег становништва (Тренутни и пројектовани за 2010, 2030, 2050. годину)
2. Еволуција очекиваног трајања живота на рођењу и у 60. и 65. години живота, према полу (тренутна и пројектована)
3. Стопа зависности пензијског система (Број пензионера у односу на доприносе, тренутни и пројектовани до 2050. године)
4. Допринос јавним и приватним пензијским плановима (Пензијски доприноси јавним пензијским плановима као удео БДП-а, тренутно и пројектовани до 2050. године)

Трећи усаглашени циљ пензије – модернизоване пензије

„Обезбедити транспарентност пензијског система, његову добру прилагођеност потребама и аспирацијама жена и мушкараца и потребама модерних друштава, демографском старењу и структурним променама; да грађани добију информације које су им потребне за планирање пензионисања и да реформе буду спровођене на основу најширег могућег консенсуса.”

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Разлике међу половима у ризику од сиромаштва (0–65, 65+, укупно, жене/мушкарци који живе сами)
2. Разлике међу половима у релативним приходима старих лица
3. Разлике међу половима у консолидованој стопи замене

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Разлике међу половима у релативним приходима старих лица

ПОКАЗАТЕЉИ ЗДРАВСТВА – ПРЕЛИМИНАРНА ЛИСТА

Показатељи који се односе на приступ нези (укључујући неједнакост у приступу нези) и неједнакост исхода (циљ 1)

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Укупно незадовољене потребе за медицинском негом према сопственој изјави испитаника (разлози незадовољења потребе: финансијске препреке + време чекања + исувише велика удаљеност)
2. Незадовољене потребе за стоматолошком негом према сопственој изјави испитаника (разлози незадовољења потребе: финансијске препреке + време чекања + исувише велика удаљеност)
3. Пропорција становништва покривена здравственим осигурањем (јавним и приватним)
4. 4а Очекивано трајање живота – на рођењу и у 45. и 65. години
4б Очекивано трајање живота према социо-економском статус (социо-економском статус попут нивоа образовања или квинтила прихода, на рођењу = социо-економски статус родитеља)
- 5а. Године живота у здрављу – на рођењу и у 45. и 65. години
- 5б. Очекивано трајање живота према социо-економском статус

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Ограничења у дневним активностима према сопственој изјави испитаника
2. Опште стање здравља према сопственој изјави испитаника
3. 3а Стопа смртности одојчади
3б Стопа смртности одојчади према социо-економском статусу

Показатељи који се односе на квалитет заштите: делотворност, безбедност и усредсређеност на пацијенте (циљ 2)

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

6. Обухват деце вакцинацијом
7. Скрининг рака грлића материце
8. Стопе преживљавања након рака грлића материце
9. Стопе преживљавања након рака дебелог црева
10. Задовољство услугама здравствене заштите

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

4. Вакцинација против грипа за старије од 65+
5. Скрининг рака дојке
6. Стопе преживљавања након рака дојке
7. Перинатална смртност (број смрти фетуса (преко 1.000 г) + умрле дојенчади (0–6 дана) на 1.000 живорођених беба)

Показатељи који се односе на дугорочну одрживост система: потрошња и ефикасност (циљ 3)

ПРИМАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

11. Укупна потрошња за здравство по становнику
12. Укупна потрошња за здравствену заштиту као % БДП-а
13. Укупна потрошња на дугорочну негу као % БДП-а
14. Пројекције јавне потрошње за здравствену заштиту као % БДП-а
15. Пројекције јавне потрошње на дугорочну негу као % БДП-а
16. Отпуст пацијената из болница
17. Број пацијената у болницама/дан
18. Гојазност

СЕКУНДАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ:

8. Продаја лекова
9. Стопе заузетости болничких постеља у интензивној нези
10. Просечна дужина боравка у болници
11. Стални пушачи
12. Потрошња алкохола

КОНТЕКСТ ПОКАЗАТЕЉИ:

1. Лекари
2. Медицинске сестре и бабице
3. Јавна и приватна потрошња као проценат укупне потрошње за здравство
4. Укупна потрошња за главне врсте активности или функције здравствене заштите (услуге лечења и услуге рехабилитације, додатне услуге у здравственој заштити, медицинска роба преписана пацијентима, превенција и јавно здравље као проценат укупне потрошње за здравствену заштиту)

Анекс 2 - КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Andy Green, John Preston and Jan Germen Janmaat (2006), *Education, Equality and Social Cohesion – A Comparative Analysis*

Влада РС, Тим потпредседника Владе за ССС (2009), *Праћење друштвене укључености у Србију*

Council of Europe, *Report of the High Level Task Force on Social Cohesion in the 21st century*

Commission of the European communities, Working document – *Consultation on the future “EU2020” strategy* Brussels, 24.11.2009, COM(2009)647 final, преузето са:
ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf

Драгица Павловић-Бабић, Александар Бауцал, *Квалитет и праведност образовања у Србију у PISA огледалу*

European Commission (2010), *Description of target variables: Cross-sectional and Longitudinal 2010 operation (Version February 2010)*,
http://circa.europa.eu/Public/irc/dsis/eusilc/library?l=/guidelines_questionnaire/operation_guidelines_1&vm=detailed&sb=Title

European Commission (2010), *Algorithms to compute Social Inclusion Indicators based on EU-SILC and adopted under the Open Method of Coordination (OMC)*, Working Group meeting “Statistics on Living Conditions”, 10-12 May 2010, Eurostat-Luxembourg

European Commission (2001), Social Protection Committee, *Report on Indicators in the field of poverty and social exclusion*, October 2001,
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/spc_indicators_subgroup_en.htm

European Commission, Eurostat, *Continuity of indicators between end-ECHP and start-SILC Algorithms to compute cross-sectional indicators of poverty and social inclusion adopted under the open method of coordination*, August 2005

European Commission (2003), *Directorate E: Social statistics, Unit E-2: Living conditions, The ‘Laeken’ indicators: Detailed calculation methodology*

European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of overarching indicators and streamlined social inclusion, pension, and health portfolios*, Brussels, June 2006

European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of overarching indicators and streamlined social inclusion, pension, and health portfolios – April 2008 update*, Brussels, April 2008,
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/common_indicators_en.htm

European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Portfolio of indicators for the monitoring of the European Strategy for Social Protection and Social Inclusion – 2009 update*, Brussels, September 2009, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en>

E. Marlier, A. B. Atkinson, B. Cantillon and B. Nolan (2007), *The EU and social inclusion – Facing the challenges*, The Policy Press University of Bristol

Danish Technological Institute, Evidence from the international PISA, TIMSS and PIRLS surveys (2005), *Explaining Student Performance*, <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/5/45/35920726.pdf>

Фонд за развој

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, Здравствено статистички годишњак Републике Србије 2006, 2007, 2008.

Madanipour R. (1998), *Social Exclusion and Space*

Министарство просвете

Национална служба за запошљавање

Републички завод за развој, *Извештај о развоју Србије у 2009.*

Републички завод за социјалну заштиту (2008), *Праћење друштвене искључености у Србији – Селекција и карактеристике циљних група и прелиминарно тестирање показатеља*, www.inkluzija.gov.rs

РЗС, Анкета о потрошњи домаћинства, 2008.

РЗС, Анкета о радној снази 2007, 2008, 2009.

РЗС, Становништво – школска спрема и писменост (Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, подаци по општинама).

РЗС, Саопштење: Установе за децу предшколског узраста шк. 2005/2006, 2007/2008, 2008/2009.

РЗС, Демографска статистика 2005.

РЗС, Новоуписани студенти у 2009/2010. години.

РЗС, Општине у Србији 2008.

РЗС, Ученици основних школа у Републици Србији, по општинама – Почетак 2008/2009. школске године

РЗС, Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2009.

РЗС, Витални догађаји у Републици Србији, 2008.

РЗС, Локални избори 2008.

Службени гласник РС, бр. 11/2006, Правилник о имунизацији и начину заштите лековима

Светска здравствена организација, канцеларија за Европу, <http://data.euro.who.int/hfad/>

Срећко Михаиловић, Милош Мојсиловић, Ђорђе Вуковић, Бојан Клачар, Иво Чоловић (2009), *„Социјална искљученост у Србији – интензитет, узроци и типови”* објављено у оквиру пројекта „Промоција дебате о социјалној укључености у Србији”

UNDP (2006), *Србија: Показатељи хуманог развоја*

UNDP (2009), *Human Development Report*, <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/101.html>

УНИЦЕФ, *Истраживање вишеструких показатеља стања и положаја деце и жена (MICS)*

Walker, R. (1995), *The Dynamics of Poverty and Social Exclusion*

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc36_en.htm

National report on the Development and State of the Art of Adult Learning and Education 2008, VI International Conference on Adult Education – CONFINTEA VI Serbia, http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/Serbia.pdf